

Elektrik ile Doğal Gaz Piyasalarının Yakınsaması ve Rekabet Hukuku

29 Haziran 2018'de alındı; 17 Eylül 2018'de kabul edildi.
Araştırma Makalesi

Hakan EREK¹

Özet

Elektrik ve doğal gaz hizmetlerinin yakınsaması, her iki hizmetin şebeke ve enerji endüstrisi olması, ısınma bakımından ikame ilişkisi barındırması ve aralarında alt-üst pazar ilişkisi bulunmasından ileri gelmektedir. Türkiye'nin serbestleşme sürecinde takip ettiği Avrupa Birliği'nde farklı seviyelerde hem elektrik hem de doğal gaz faaliyetlerinde bulunan enerji şirketleri bulunurken, ülkemizde şirketler ağırlıklı olarak elektrik ve doğal gaz piyasalarından birine odaklanmaktadır. Ülkemizin elektrik ve doğal gaz piyasa hacimleri ve oyuncu sayısı dikkate alındığında şirketlerin hem yeni fırsatlardan yararlanma hem de maliyet tasarrufuna gitmesi için elektrik ve doğal gaz şirketlerinin enerji şirketine dönüşmeleri muhtemeldir. Piyasada gerçekleşecek böylesine bir hareketlenme rekabet hukuku dünyasında kendini hâkim durumun kötüye kullanması ve birleşme/ devralmaların kontrol edilmesi şeklinde gösterecektir. Bu yüzden elektrik ve doğal gaz piyasalarının yakınsamanın öncül bir şekilde tartışılması önem kazanmaktadır.

Anahtar Kelimeler: Yakınsama, elektrik ve doğal gaz piyasaları, rekabet hukuku, ilgili pazar, hâkim durum, birleşme ve devralmalar

¹ Mevcut makale, yazarın aynı konudaki tez çalışması özetlenmek suretiyle hazırlanmıştır. Söz konusu tez için bkz. EREK, H. (2017), Elektrik, Doğalgaz ve İnternet Hizmetlerinin Birlikte Sunulması Sürecinde Yakınsama, Potansiyel Rekabet ve Rekabet Hukukunun Rolü, Rekabet Kurumu Uzmanlık Tezleri Serisi, Ankara, 2017.

Convergence of Electricity and Gas Markets and Competition Law

Received 29 June 2018; accepted 17 September 2018
Original Article

Hakan EREK

Abstract

Convergence of electricity and gas services is resulted from that both of the services are network and energy industries, have substitution relation with each other in terms of heating and have vertical relations. While European Union, which is followed by our country in liberalization process of energy markets, has energy companies that have operations in both electricity and gas markets, our companies generally focus on one of these markets to operate. When we consider the volume of our national electricity and gas markets and the number of players, our companies probably transform themselves into energy companies to not only benefit new opportunities but also cut costs. This kind of developments show itself in competition law as abuse of dominance, merger and acquisition. Therefore, it is important to proactively discuss convergence of electricity and gas markets.

Keywords: *Convergence, electricity and gas markets, competition law, relevant market, dominant position, merger and acquisition*

GİRİŞ

Yakınsama olgusuna ilişkin olarak üzerinde uzlaşma sağlanmış bir tanım bulunmama ile birlikte yakınsama kavramı genel anlamda önceden birbirini ile ilgisiz olan iki ya da daha fazla ekonomik aktivitenin, üretim sürecinde organizasyon ya da piyasa yapısında etkinliği artırmak için bir araya gelmesine karşılık gelmektedir². Yakınsamanın çerçevesi yukarıda yer alan genel tanımla çizilmekle birlikte yakınsama farklı bağlamlarda birbirinden değişik anlamlara gelebilmektedir. Örneğin telekomünikasyon sektörü açısından yakınsama, akıllı ev hizmetleri için geliştirilen şebeke uygulamalarına karşılık gelirken; enerji sektörü bakımından yakınsama, son tüketiciye yapılan satışın tüketiciye ulaşmasından emin olma yeteneği ve enerji sektöründe oluşturulan fiber optik altyapı kapasitesinin telekomünikasyon hizmetlerinin sunumu için kullanılmasını ifade etmektedir³.

Yakınsama başka bir sınıflandırma çerçevesinde de fiziksel ve sanal ağlar olmak üzere ikiye ayrılmaktadır. Fiziksel ağların yakınsaması, belirli fiziksel yapıların zaman içinde oluşturulma amacının dışında da kullanılabilmesini ifade ederken⁴, sanal ağların⁵ yakınsaması, belirli bir ürünün veya hizmetin sunulması sürecinde elde edilen *know-how*'ın, müşteri bilgilerinin ve diğer ticari tecrübenin başka bir ürün veya hizmet sunumunda kullanılması anlamına gelmektedir^{6,7}.

Yakınsamanın türlerine ilişkin bir diğer çalışmada ise yakınsamanın teknik, piyasa ve örgütsel yakınsama olmak üzere üçe ayrıldığı ifade edilmiştir⁸. Buna göre teknik yakınsama, yukarıda anılan fiziksel ağların

² The Consumer Energy Council of America Convergence Forum, (2000), "The Convergence Phenomenon: A Consumer Perspective", Washington, s. 10

³ The Consumer Energy Council of America Convergence Forum (2000), s. 1.

⁴ Fiziksel ağların yakınsamasına örnek olarak, ses iletimi için inşa edilmiş telefon kablolarının veri ve görüntü iletimi için de kullanılması verilebilir.

⁵ Sanal ağlar, bir teşebbüs tarafından sahip olunan sözleşmesel ilişkiler, mülkiyet hakları, kurallar, standartlar, tüketici bilgileri gibi kurumsal verilerin tümünü ifade etmektedir (KÜNNEKE, R. W. (2001), "Economies of Convergence: Towards A Redefinition of The Energy Business?", *Journal of Network Industries*, Kluwer Academic Publishers, s. 7-24).

⁶ İngiltere doğal gaz piyasasının yerleşik oyuncusu olan Centrica'nın (British Gas'in halefi) doğal gaz hizmeti sunarken elde ettiği müşteri bilgilerini, kredi kartı ve otomobil bakım hizmetlerinin sunumunda kullanması sanal ağların yakınsamasına örnek olarak verilebilir.

⁷ Künneke 2001, s. 10

⁸ BAUER, J. M., WEIJNEN, M. P. C., TURK, A. L. ve HERDER, P.M. (2003),

yakınsamasına paralel olarak belirli bir altyapının inşa amacından farklı amaçlar için kullanılmasını ifade etmektedir. Piyasa yakınsaması⁹ gerçekleşen teknolojik gelişmeler neticesinde, var olan piyasaların sınırlarının değişmesi veya yeni piyasaların yaratılması anlamını taşımaktadır¹⁰. Örgütsel yakınsama ise eskiden birbirinden ayrı olarak yürütülen fonksiyonların, oluşan maliyet avantajları sebebi ile tek bir teşebbüs bünyesinde bütünleşmesi olarak tanımlanmaktadır¹¹.

Yakınsamanın tanımı ve sınıflandırılması üzerine olan bir diğer çalışmaya göreyse şebeke endüstrileri arasındaki yakınsamanın ya da koordinasyonun üç çeşidi bulunmaktadır:

- (i) *Derin Yakınsama (Deep Convergence)*,
- (ii) *Yumuşak Yakınsama (Loose Convergence)*,
- (iii) *Ad-Hoc İşbirliği (Ad-Hoc Cooperation)*

Derin yakınsama, birbirinden ayrı bulunan endüstrilerin birbiriyle bütünleşmesini, *yumuşak yakınsama*; ilgili piyasaların değer zincirlerinin belli aşamaları arasında bütünleşmenin sağlanmasını *ad-hoc işbirliği*¹² ise farklı sektörlerde faaliyet gösteren oyuncuların işbirliği yapmasını ifade etmektedir¹³.

Akademik dünyanın gündemini bir süreliğine işgal etmiş olan yakınsamanın tanımına birtakım Rekabet Kurulu (Kurul) kararlarında da yer verilmiştir. Buna göre, yakınsama bölgeler, ülkeler, endüstriler ve aktiviteler arasındaki farklılıkların azalması ve benzerliklerin artması süreci olarak tanımlanmaktadır¹⁴.

“Delineating The Scope of Convergence in Infrastructures: New Frontiers for Competition”, *International Series in Operations Research & Management Science*, Vol. 65, Kluwer Academic Publishers, s. 210-231

⁹ Yazara göre, piyasa yakınsamasının gerçekleşmesi ya var olan hukuki engellerin kaldırılması ya da yeni teknolojik gelişmelerin sağlanması ile ortaya çıkmaktadır. Bu bağlamda, teknik yakınsama piyasa yakınsamasının bir önkoşuluna dönüşebilmektedir.

¹⁰ Söz konusu çalışmada, piyasa yakınsaması da kendi içerisinde “*İkameler Arası Yakınsama*” (*Convergence in Substitutes*) ve “*Tamamlayıcılar Arası Yakınsama*” (*Convergence in Complements*) olmak üzere ikiye ayrılmıştır.

¹¹ Birbirine yakın altyapı piyasalarına dayanarak ortaya çıkan “*Çoklu Sağlayıcılar*” (*Multi Utilities*), örgütsel yakınsamaya verilebilecek örneklerden biridir.

¹² Havayolu şirketlerinin, havaalanı olmayan bölgelerdeki yolcuları havaalanı olan noktalara getirmek için otobüs ve/veya demiryolu şirketleriyle yaptıkları anlaşmalar *Ad-Hoc İşbirliği*'ne örnek olarak gösterilebilir.

¹³ GERADIN, D. (2001), “Regulatory Issues Raised By Network Convergence: The Case of Multi-Utilities”, *Journal of Network Industries*, Kluwer Academic Publishers, s. 113-126

¹⁴ 11.03.2010 tarih ve 10-22/297-107 sayılı, 11.03.2010 tarih ve 10-22/298-108 sayılı, 08.04.2010 tarih ve 10-29/437-163 sayılı, 08.04.2010 tarih ve 10-29/438-164 sayılı, 08.04.2010 tarih ve 10-29/439-165 sayılı, 08.04.2010 tarih ve 10-29/440-166 sayılı,

Elektrik ve doğal gaz yakınsamasının ülkemizdeki enerji piyasalarını ne şekilde etkileyeceğinin tartışıldığı bu çalışmanın ilk bölümünde Türkiye elektrik ve doğal gaz piyasalarının yapısal gelişimi ele alınacak, hemen sonraki bölümde söz konusu iki piyasanın yakınsama potansiyeli tartışılacak, sonraki bölümde mevcut durumda elektrik ve doğal gaz piyasalarının yakınsama düzeyi incelenecek ve takip eden bölümde de elektrik ve doğal gaz piyasalarının yakınsamasının rekabet hukuku dünyasında kendisini nasıl göstereceği kararlar ve teorik örneklerle tartışılacaktır.

1. TÜRKİYE ELEKTRİK ve DOĞAL GAZ PİYASALARININ YAPISAL GELİŞİMİ

1.1. Türkiye Elektrik Piyasasının Yapısal Gelişimi

Türkiye elektrik sektörünün serbestleştirilmesi süreci 07.03.1990 tarih ve 3096 sayılı Türkiye Elektrik Kurumu Dışında Kuruluşların Elektrik Üretimi, İletimi, Dağıtım ve Ticareti ile Görevlendirilmesi Hakkında Kanun'un (3096 sayılı Kanun) ile birlikte özel sektör oyuncularını da elektrik endüstrisinde faaliyete başlatmış, söz konusu gelişmeyi 16.07.1997 tarih ve 4283 sayılı Yap-İşlet Modeli ile Elektrik Enerjisi Üretim Tesislerinin Kurulması ve İşletilmesi ile Enerji Satışının Düzenlenmesi Hakkında Kanun'un (4238 sayılı Kanun) çıkarılması izlemiş ve ihtiyaç duyulan santrallerin inşasında Yap-İşlet (Yİ) modelinin kullanılması öngörülmüştür. 2000'li yıllarda ise elektrik dağıtım ve üretim alanında özelleştirmeler yapılarak, bugüne kadar kamunun kontrolünde bulunan yapılar özel sektöre geçmiştir.

Elektrik piyasasındaki serbestleşme kapsamında elektrik iletim ve dağıtım faaliyetleri¹⁵ düzenlemelere tabi doğal tekeller olarak yapılandırılırken, elektrik üretim ve tedarik faaliyetleri (perakende ve toptan satış) rekabete açılmıştır. Perakende satış faaliyeti bağlamında bir taraftan özelleştirmeler yapılırken, diğer taraftan da müşterilere,

---

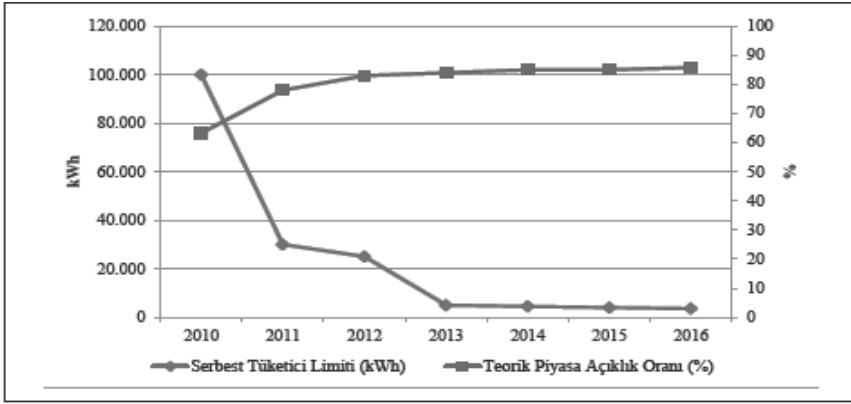
16.12.2010 tarih ve 10-78/1645-609 sayılı, 03.03.2011 tarih ve 11-12/240-77 sayılı Kurul kararları

¹⁵ Özellikle doğal tekel niteliğinde olan elektrik dağıtım faaliyeti ile ticari bir faaliyet olan elektrik perakende satış faaliyetinin birbirinden ayrıştırılmasında, Rekabet Kurumu'nun Türkiye Elektrik Dağıtım A.Ş.'nin özelleştirilmesine ilişkin verdiği 16.10.1998 tarihli ve 87/693-138 sayılı görüşünün ciddi bir etkisi bulunmaktadır.

sahip oldukları tüketimlere bağlı olarak kendi tedarikçilerini seçme hakkı tanınarak piyasaya katılmaları sağlanmaya çalışılmıştır.

Bir müşterinin kendi tedarikçisini seçip seçemeyeceğini etkileyen tüketim miktarı serbest tüketici limiti olarak adlandırılmakta ve söz konusu limit her yıl Enerji Piyasası Düzenleme Kurumu (EPDK) tarafından belirlenmektedir. Aşağıdaki grafikte yıllar içinde serbest tüketici limitinin seyri ve tüketici limitine bağlı olarak serbest tüketici sayısındaki değişime yer verilmektedir.

Grafik-1: Serbest Tüketici Limitinin ve Teorik Açıklık Oranının Yıllara Göre Değişimi

Kaynak: EPDK Elektrik Piyasası 2016 Yılı Piyasa Gelişim Raporu

Bu grafiğe göre serbest tüketici limiti 2010-2016 arası dönemde istikrarlı bir şekilde düşürülmüş ve buna bağlı olarak teorik piyasa açıklık oranı 2016 yılı itibarıyla %85 seviyesine yükselmiştir. Bu durum tüketimin %85'ini gerçekleştiren tüketicilerin kendi tedarikçisini seçme hakkına sahip bulunduğu anlamına gelmektedir. İlerleyen dönemde bu limitin sıfıra indirilerek tüm tüketicilerin kendi tedarikçilerini seçme hakkına sahip olması planlanmaktadır¹⁶.

¹⁶ 18.05.2009 tarih ve 2009/11 sayılı Yüksek Planlama Kurulu kararında serbest tüketici limitinin 01.01.2016 tarihinden itibaren sıfıra indirilmesi ve tüm tüketicilerin kendi tedarikçilerini seçme serbestisine kavuşması hedeflenmiştir. Gelineen noktada serbest tüketici limitinin 01.01.2016 tarihinde sıfıra indirilmesi beklentisi gerçeğe dönüşmemiştir. Anılan limit 2018 yılı için 2.000 kWh'a düşürülmüştür. Bu bağlamda tüm tüketicilerin kendi tedarikçilerini seçme hakkına sahip olmasının daha ileri bir tarihte gerçekleşmesi beklenmektedir.

Yukarıdaki grafikte yer verilen teorik piyasa açıklık oranı pazarın rekabete açıklık oranı olarak değerlendirilmektedir. Buna karşılıklı elektrik perakende satış pazarındaki serbestleşme düzeyini değerlendirmek bakımından, serbest tüketici statüsünü haiz tüketicilerin ne kadarının bu hakkını kullanarak ikili anlaşmalar yoluyla elektrik temin ettiği, bir başka ifadeyle fiili piyasa açıklık oranı bilgisi önem arz etmektedir¹⁷. EPDK'nın Elektrik Piyasası 2016 Yılı Piyasa Gelişim Raporuna göre, serbest tüketici hakkını kullanan müşterilerin 2016 yılı tüketimleri 131.230 MWh olarak gerçekleşmiş ve faturalanan tüketimin %61,8'ini oluşturmuştur. Öte yandan 2017 Ekim ayı itibariyle serbest tüketici hakkını kullanan müşteri sayısı 4.711.967 olarak gerçekleşmiş ve toplam elektrik müşterilerinin %11,16'sını oluşturmuştur. Farklı müşteri gruplarında yer alan toplam müşteri ve serbest tüketici hakkını kullanan müşteri sayılarına aşağıda yer verilmektedir.

Tablo-1: Serbest Tüketici Hakkını Kullanan Müşteri Sayısı ve Toplam Müşteri Sayısı (Mesken, Ticarethane ve Sanayi/ 2017 Ekim)

	Toplam Müşteri Sayısı	Serbest Tüketici Hakkını Kullanan Müşteri Sayısı	Fiili Açıklık Oranı (%)
Mesken	34.371.450	3.330.562	9,69
Ticarethane	6.826.964	1.315.585	19,27
Sanayi	61.151	19.032	31,12
Kaynak: EPDK ve EPIAŞ			

Tablodan da görülebileceği üzere, 2017 yılındaki serbest tüketici kapsamında (2.400 kwh) teorik açıklık oranı neredeyse %100 olan

¹⁷Tüketicilere kendi tedarikçilerini seçme serbestisi tanınmasının temel amacı tüketicilerin daha iyi koşullarda elektrik tedarik etmesinin sağlanmasıdır. Bu noktada, bir tüketicinin aynı tedarikçide kalmasına rağmen, sahip olduğu tedarikçi seçme serbestisi sayesinde daha iyi koşullarda elektrik temin etmesi, ulaşılmak istenen amaçla paraleldir. Ancak, bu tip bir ölçümün yapılması fiili manada büyük zorluklar içermesi sebebiyle, serbest tüketicilerin ne kadarının bu hakkını kullanarak tedarikçi değiştirdiği, piyasanın rekabet seviyesi bağlamında gösterge olarak kullanılmaktadır.

ticarethane ve sanayi müşterilerinin fiili olarak kendi tedarikçisini seçme hakkını yüksek oranda kullanmadıkları anlaşılmaktadır. Ayrıca her üç müşteri grubu bakımından, özellikle de mesken segmentinde serbestleşme anlamında ciddi bir potansiyel bulunduğu görülmektedir.

Kamu tekelinden serbest piyasaya koşullarına döndürülen her piyasa gibi elektrik piyasasında da yerleşik şirketlerin varlığı söz konusudur. Ülkemizdeki 21 ayrı elektrik dağıtım bölgesinde, EPDK'nın 12.09.2012 tarih ve 4019 sayılı kararı ile getirilen hukuki ayrışma zorunluluğu¹⁸ neticesinde Görevli Tedarik Şirketleri (GTŞ) kurulmuştur. Her biri kurulduğu elektrik dağıtım bölgesinde yerleşik şirket konumunda bulunan GTŞ'lerin¹⁹ tüketicilere kolay erişim, ilgili dağıtım bölgesindeki iş kültürünü bilme, tüketicilerin gözünde bilinirliğe ve tüketicilerle ilgili hassas bilgilere²⁰ sahip olma gibi avantajları bulunmaktadır²¹.

Yerleşik şirketlerin güçlü konumuna karşılık, bölgeye yeni girecek şirketlerin marka tanınmışlığının olmadığı, müşteri ile iletişim kurmakta güçlüklerle karşılaşacağı, etkin bir pazarlama faaliyeti için çok sayıda eleman bulundurmaya zorunda kalacağı ve elektriğin homojen bir ürün olması nedeniyle sadece fiyat rekabetine konu olabilmesi göz önünde bulundurulduğunda, yerleşik şirketler önemli düzeyde rekabetçi avantaja sahip olmaktadır. Ancak serbestleşme ve dijitalleşme kapsamında elektrik hizmetinin sunulmasında fiyat dışı etmenler de söz konusu olabilecektir²².

Serbest tüketici hakkını kullanan müşterilerin toplam müşterilerin içinde oluşturduğu büyüklüğün derecesi piyasanın serbestleşmesi

¹⁸ 01.07.2013 tarihi itibarıyla tüm elektrik dağıtım bölgelerinde dağıtım şirketinden hukuki olarak ayrılmış bir görevli tedarik şirketi kurulmuştur. Anılan kararı takiben elektrik dağıtım ve elektrik perakende satış hizmetlerinin ayrı ayrı görülmesi kararlaştırılmakla birlikte, hukuk, insan kaynakları ve bilgi-işlem gibi destek sınıfı hizmetlerin bir arada yürütülmesine izin verilmektedir.

¹⁹ GTŞ'lerin temel olarak iki işlevi bulunmaktadır. GTŞ'lerin ilk işlevi, ilgili dağıtım bölgesinde, ST limitinin altında bulunan veya bu limiti geçmesine rağmen herhangi bir tedarikçi ile anlaşmayan tüketicilere münhasıran elektrik tedarik etmektir. Bu işlevi sebebiyle GTŞ, "görevli" unvanına sahip olmaktadır. GTŞ'lerin ikinci işlevi ise, tüm Türkiye sathında, ST olan tüketicilere elektrik tedarik etmektir. Bu işlevi nedeniyle de, GTŞ'ler birer tedarikçi olarak adlandırılmaktadırlar.

²⁰ Tüketicilerin tüketim ve iletişim bilgileri, ödeme alışkanlıkları, periyotları vb. diğer bilgiler.

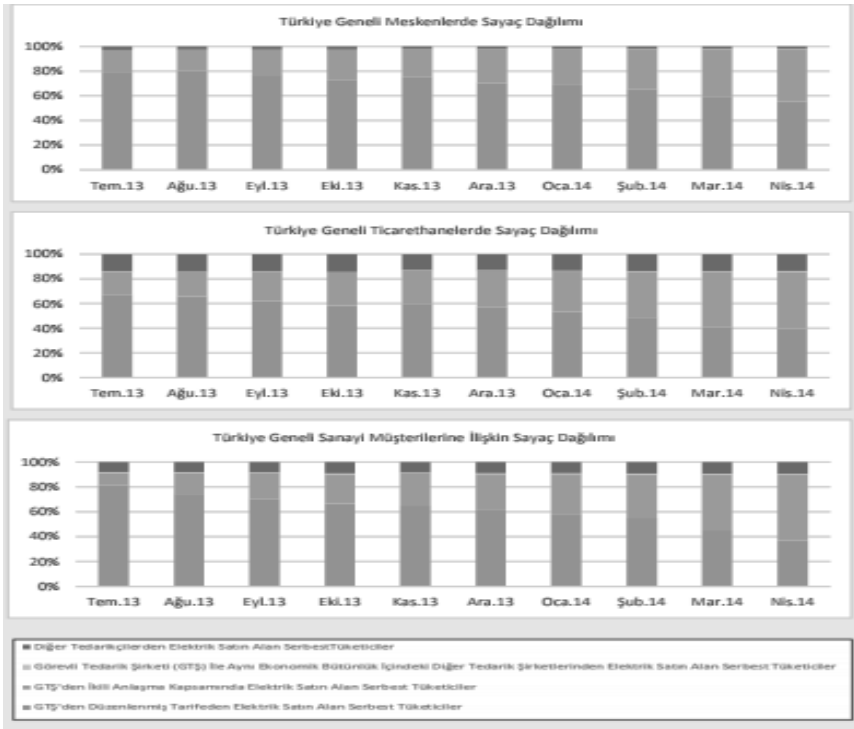
²¹ Elektrik piyasası açısından bir yerleşik şirketin sahip olabileceği avantajlar Komisyon'un ENI/EDP/GDP kararında da dile getirilmiştir (ENI/EDP/GDP Birleşme Kararı C.3440)

²² Akıllı evler, enerji yönetimi ve verimliliği, diğer altyapı hizmetleriyle elektriğin paket olarak sunulması bu duruma örnek olarak verilebilir.

hakkında fikir verirken, serbest tüketici hakkını yerleşik olmayan tedarikçilerle ikili anlaşma yapmak için kullanan müşterilerin büyüklüğü piyasadaki rekabet seviyesi hakkında fikir vermektedir²³. Bu anlamda her üç müşteri grubu bakımından müşterilerin hangi tedarikçilerle anlaşma yaptıklarına yer vermek yerinde olacaktır. Söz konusu durum aşağıdaki grafiklerde gösterilmektedir.

Grafik-2: Türkiye Genelinde Mesken, Ticarethane ve Sanayi Grubunda Yer Alan Sayaçların Tedarikçilere Göre Dağılımı

Kaynak: Rekabet Kurumu Elektrik Perakende Satış ve Elektrik Toptan Satış Sektör İncelemesi s. 35

Grafik-2'den de görülebileceği üzere, mesken tüketicilerinin neredeyse tamamı, ticarethane²⁴ ve sanayi müşterilerinin de büyük bir

²³ Hemen belirtilmelidir ki, yerleşik tedarikçi ile ikili anlaşma yapan müşteriler ya da yerleşik tedarikçiyle olan ikili anlaşmalarını revize eden müşteriler de rekabetin bir sonucu olarak düşünülmelidir.

²⁴ Anılan grafikteki ticarethane verisi hem küçük hem de büyük ölçekli ticarethane

kısmı GTŞ'lerden elektrik tedarik etmektedir. İlgili dağıtım bölgesinde yerleşik olmayan tedarikçilerden (bağımsız tedarikçi²⁵) yapılan elektrik tedariki ise çok sınırlı kalmaktadır²⁶. Bu durum, müşterinin ölçeğinden bağımsız olarak, elektrik piyasasındaki bölgeselliğin varlığına işaret etmektedir. Nitekim, Rekabet Kurulu aldığı kararlarda, anılan bölgesellik nedeniyle her bir elektrik dağıtım bölgesinin ayrı bir coğrafi pazar olarak tanımlanabileceğini belirtmiştir²⁷.

Küçük ölçekli tüketime sahip olan tüketicilerin elektriği bir meta olarak görmemeleri ve serbest piyasadan alım yaptıklarında fayda elde edeceklerini düşünmemeleri nedeniyle söz konusu müşteriler ezici bir şekilde GTŞ'lerin portföyünde bulunmaktadır. Tüketicilerin ölçeği küçüldükçe GTŞ'lerin gücünün artması, talep tarafının özellikleri kadar, küçük tüketicilere teklif veren bağımsız tedarikçilerin durumunun da bir sonucudur. Bu sebeple, bağımsız tedarikçilerin küçük tüketicilere olan yaklaşımlarına yer vermek, elektrik piyasasının anlaşılması açısından yararlı olacaktır.

Elektrik tedariki açısından iki husus önem kazanmaktadır. Bunlardan ilki, elektriğin homojen bir ürün olması sebebiyle sadece fiyat rekabetine konu olabilmesi, ikincisi de tedarikin yapılacağı tüketiciye olan erişimdir²⁸. Bu bağlamda, bağımsız tedarikçilerin, sayıca fazla olan ve tedarikçi değiştirme sonucunda elde edeceği faydanın az olduğunu düşünen küçük tüketicilere satış ve pazarlama yapabilmeleri için söz konusu tüketicilere erişim sağlama imkanına ve tüketicileri tedarikçi değiştirmeye ikna edecek indirim oranı verebilme kapasitesine sahip olması gerekmektedir. Yerleşik olmayan bir tedarikçi için de böyle bir kapasite oluşturmak oldukça maliyetli²⁹ olması sebebiyle tam olarak

---

tüketicilerini kapsamaktadır. Küçük ticarethanelere doğru gidildikçe GTŞ'lerin oranının arttığı düşünülmektedir.

²⁵ GTŞ'ler GTŞ olarak faaliyet gösterdikleri elektrik dağıtım bölgeleri dışında bağımsız tedarikçi olarak faaliyet göstermektedirler.

²⁶ Serbest tüketici hakkında sahip olan tüketicilerin ikili anlaşmalarını ağırlıklı olarak yerleşik şirketle yaptıkları, buna bağlı olarak, rakip tedarikçilere geçiş oranının düşük olduğu kabul edilmekle birlikte, aynı tedarikçi ile yapılan sözleşmelerin içeriğinin ve hukuki statüsünün değişmesinin de bir tedarikçi değişikliği olarak kabul edilmesi gerektiği açıktır.

²⁷ 22.10.2014 tarih ve 14-42/762-338 sayılı Kurul kararı.

²⁸ Erişim ile hem tüketiciyle iletişim kurabilmek hem de verilecek teklif için gereken tüketim bilgilerine sahip olmak kastedilmektedir.

²⁹ Genel olarak, kwh başına maliyet bakımından büyük tüketicilere hizmet vermek, mesken ve küçük tüketicilere hizmet vermektен çok daha az maliyetli olmaktadır (SELTING A, 2000, "Value Added Services in Competitive Electric Industry, Pricing in

hayata geçirilememektedir.

Yakınsama çerçevesinde bir GTŞ sahip olduğu “sanal ağları”³⁰ kullanarak, yerleşik olduğu bölgede doğal gaz gibi aboneliğe dayanan diğer ev içi hizmetleri de sunabilecek veya bağımsız tedarikçi konumunda olduğu bölgelerde doğal gaz şirketleri ile işbirliğine giderek karşılaştığı maliyetleri azaltabilme imkanına sahip olabilecektir. Bunun sonucunda ilgili bölgelerdeki küçük tüketicilere de elektrik tedarik edebilecektir.

Mesken ve ticarethane müşterilerinde GTŞ’lerin hakimiyetinin bu segmentlerde bulunan müşterilerin görece bilinçsiz olması ve bağımsız tedarikçilerin maliyet nedeniyle tedarik yapamamasıyla ilişkilendirilmesi, genelde büyük tüketime sahip olan sanayi grubu müşterilerinde neden GTŞ’lerin hâkim konumda bulunduğu sorusunu akla getirmektedir. Bu sorunun cevabının sanayi tarifesinin mesken ve ticarethane tarifesine göre oldukça düşük belirlenmesi³¹ ve piyasa koşullarında sanayi müşterilerine teklif vermenin zorlaşması ve buna bağlı olarak GTŞ’lerin yerleşik tedarikçi olmaktan ileri gelen maliyet avantajını sanayi müşterilerine teklif verirken kullanmasıyla alakalı olduğu düşünülmektedir.

1.2. Doğal Gaz Piyasasının Yapısı ve Gelişimi

Türkiye doğal gaz piyasalarında serbestleşme çalışmaları 2001 yılında çıkarılan 4646 sayılı Doğal Gaz Piyasası Kanunu (4646 sayılı Kanun) ile başlamıştır. Söz konusu Kanun ile Boru Hatlarıyla Taşımacılık A.Ş.’nin (BOTAŞ) doğal gazın ithalatı, satışı ve fiyatlandırmasına ilişkin tekel hakları kaldırılmıştır. Bu bağlamda, BOTAŞ’ın sahip olduğu ithalat kontratlarının bir kısmı özel sektör oyuncularına devredilerek, bunların hem doğal gaz ithalat hem de doğal gaz toptan satış piyasasına girmesinin önü açılmıştır.

Competitive Electricity Markets”, Chapter 25, s. 403-404).

³⁰ Sanal ağlar, bir teşebbüs tarafından sahip olunan sözleşmesel ilişkiler, mülkiyet hakları, kurallar, standartlar, tüketici bilgileri gibi kurumsal verilerin tümünü ifade etmektedir (Künneke 2001, s. 10).

³¹ Söz konusu durumda Grafik-3’ün esas aldığı 2013-2014 yılları için geçerli olup, EPDK tarafından yayımlanan Son Kaynak Tedarik Tebliği kapsamında 50.000 MWh ve üzeri tüketime sahip olan müşteriler bakımından geçerliliğini yitirmiştir. Söz konusu Tebliğ ile piyasada oluşan maliyetleri de belli oranda içeren son kaynak tarifesi kapsamında büyük ölçekli sanayi ve ticarethanelere indirimli elektrik teklifi verilmesinin daha kolay hale geldiği düşünülmektedir.

İşbu çalışmanın diğer odak noktasını oluşturan doğal gaz perakende satışı bağlamında ise, 4646 sayılı Kanun'un çıktığı dönemde BOTAŞ'ın kontrolünde bulunan şehir içi dağıtım şirketleri özelleştirilmiş, yeni oluşturulacak dağıtım bölgeleri için de EPDK tarafından ihaleler gerçekleştirilmiştir³². Yapılan özelleştirmeler ve ihaleler neticesinde mevcut durumda 76 ilde doğal gaz dağıtım faaliyeti yürütülmektedir³³. EPDK her bir doğal gaz şirketine yönelik olarak belli dönemler için tarifeler belirlemekte, dağıtım şirketleri de belirlenen tarifeler doğrultusunda ilgili bölgedeki doğal gaz şebekesini genişletmek, geliştirmek ve tüketicilere doğal gaz hizmeti götürmekle yükümlü bulunmaktadır³⁴. Doğal gaz dağıtım ve doğal gaz perakende satış hizmetleri birkaç yoğun nüfuslu bölge hariç³⁵ dikey bütünleşik olarak yürütülmektedir.

Genel olarak ele alındığında doğal gaz piyasası serbestleşme derecesi olarak elektrik piyasasının gerisinde bulunmaktadır. Doğal gazın perakende satışını direkt olarak etkileyen toptan satış piyasasında yaklaşık %80 piyasa payına sahip BOTAŞ'ın³⁶ bulunması ve piyasanın rekabete açık olarak değerlendirilebilecek %20'lik kısmında yer alan oyuncuların da tedariklerini Türkiye'nin en büyük tedarikçisi olan Gazprom AG'den yapması nedeniyle, bu seviyede bulunan oyuncuların faaliyetlerinin BOTAŞ'ın fiyatlama davranışına bağlı hale geldiği ve toptan satış seviyesinde tam anlamıyla bir fiyat rekabeti oluşmadığı düşünülmektedir. Buna bağlı olarak alt piyasadaki rekabet de gelişim gösterememektedir.

³² Rekabet Kurumu Doğal Gaz Sektör Raporu 2012, s. 29

³³ EPDK 2016 Yılı Doğal Gaz Raporu

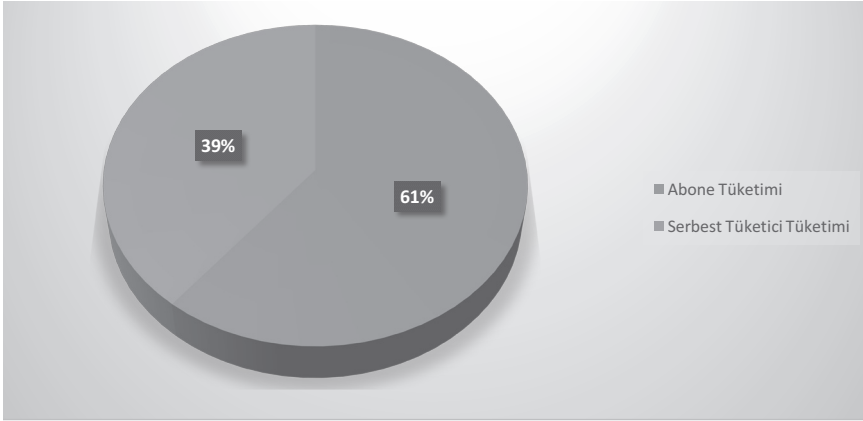
³⁴ Bu bağlamda birçok doğal gaz dağıtım şirketi kendi şebekesini genişletme döneminde bulunmaktadır.

³⁵ Doğrudan yoğun nüfuslu bölgelere yönelik bir Kurul kararı bulunmamakla birlikte, Özelleştirme İdaresi Başkanlığına verilen görüş sonucunda bu bölgelerin özelleştirme şartnamesine hukuki ayrıştırma hükmü konulmuştur.

³⁶ Mevcut durumun rekabetçi açıdan iyileştirilmesi adına kısa vadede BOTAŞ'ın bölünmesi önerilmemektedir. BOTAŞ, özellikle Gazprom AG karşısında ciddi bir alıcı gücü oluşturmakta ve ülkeye giren gazın fiyatında düşüş sağlamaktadır. Kısa vadede BOTAŞ'ın fiyatlandırmasının katlandığı maliyetlerin tümünü yansıtması, bu şekilde özellikle özel sektör oyuncularının yapacağı LNG ithalatının ekonomik hale gelmesini sağlayabilecek böylelikle BOTAŞ dışındaki toptan piyasa oyuncuları rahat hareket edebileceklerdir. Arz tarafında LNG ve alternatif boru hatlarıyla gerekli çeşitlendirmenin sağlanmadan BOTAŞ'ın payının azaltılması hem piyasa hem de arz güvenliği açısından risk doğurabileceklerdir.

Toptan satış kısmındaki sıkıntılara ek olarak iki farklı etmen daha doğal gazın perakende satışındaki rekabeti olumsuz etkilemektedir. Bunlardan biri hukuki etmen iken diğeri doğal gazın serbestleştirilmesi sürecinde karşılaşılan bir aşamadır. Hukuki olarak doğal gazdaki rekabeti olumsuz etkileyen husus, yıllık 75.000 m³'ün altında tüketime sahip olan mesken grubu tüketicilerin, kendi doğal gaz tedarikçilerini seçme hakkını haiz olmamasıdır³⁷. İkinci husus ise enerji piyasalarının serbestleştirilmesi sürecinde yerleşik oyuncuların konumu ile ilgilidir. Elektrik piyasasına ilişkin kısımda da belirtildiği gibi doğal gaz piyasasında dağıtım ve perakende satış faaliyetlerini tek elden yürüten yerleşik oyuncular ciddi bir rekabet avantajı elde etmektedirler³⁸. Bu çerçevede doğal gaz piyasasındaki teorik açıklık oranına göz atmak faydalı olacaktır.

Grafik-3: Gaz Piyasasında Teorik Açıklık Oranı (Milyon Sm³)

Kaynak: EPDK 2016 Yılı Doğal Gaz Piyasası Raporu

Grafikten görüleceği üzere 2016 yılında gerçekleşen gaz tüketiminin %39'u serbest tüketici hakkını kullanan veya bu hakka hukuki olarak sahip olup kullanmayan müşterilere aittir. Daha önce de ifade edildiği üzere, teorik açıklık oranı kadar söz konusu açıklığın fiili olarak ne kadar hayata geçtiği de kritiktir. 2016 yılına ilişkin veri bulunmamasıyla

³⁷ Bu tüketim limiti, bir mesken tüketicisi için fiili anlamda aşılması zor bir limit olduğu için mesken tüketicilerin büyük kısmı münhasıran yerleşik şirketten doğal gaz tedarik etmektedirler.

³⁸ Yerleşik şirket, dağıtım sistemini yönetmesi sebebi ile bölgesindeki tüketicilerin tüketim profillerini ve finansal risklerini bilmekte ve tüketiciler nezdinde belli bir marka imajı bulunmaktadır (Rekabet Kurumu Doğal Gaz Sektör Raporu 2012, s. 109).

birlikte, EPDK'nın daha önce yayımlamış olduğu rapor ve verilerden bir çıkarsama yapılabileceği düşünülmektedir.

Öyle ki 2010 yılında serbest tüketici hakkını kazanan müşterilerin sadece %18'inin bu hakkını kullandığı, yine 2010 yılında serbest tüketicilerin sadece %3,5'inin tedarikçisini değiştirdiği tespit edilmiştir³⁹. Buna ek olarak EPDK'nın sitesinde 2015 yılı için yayımlanan doğal gaz il verilerine göre, mesken ve ticarethane grubu tüketicilerin önemli bir kısmı yerleşik şirketten doğal gaz tedarik etmektedirler⁴⁰. Bu bağlamda doğal gaz piyasasındaki fiili açıklık oranının, elektrik piyasasından bile daha düşük olduğu görülmektedir. Bu durumun yine elektrik piyasası ile benzer olarak bir bölgeye dışarıdan giriş yapacak oyuncuların marka tanınmışlığının olmaması, tüketici ile iletişim kurmakta zorlanacak olması ve pazarlama faaliyetleri için bölgede çok sayıda eleman çalıştırmanın gerekmesi⁴¹, yerleşik şirketlerin bulunduğu piyasalara yeni girişlerin yapılmasını, dolayısıyla rekabetin gelişmesini zorlaştırmaktadır. Bunlara ek olarak küçük ölçekli müşterilerin doğal gazı ticari bir meta olarak algılamaması, büyük ölçekli müşterilere yapılacak tedarikin ise BOTAŞ'tan bağımsız bir şekilde gerçekleştirilmesinin güç olması ve doğal gaz tedarikçilerinin fiyat etmeni dışında başka bir değişken üzerinde rekabet edememeleri de rekabetin gelişmemesinin nedenleri arasında bulunmaktadır.

Sonuç olarak birçok il ve ilçede doğal gaz şebekesinin gelişme ve genişleme evresinde bulunması, mesken tüketicileri açısından serbest tüketici limitinin yüksek olması, bu sebeple sayıca oldukça kalabalık olan bir tüketici grubunun⁴² piyasa dışında bulunması, gazın homojen bir ürün olması sebebi ile bu alanda faaliyet gösteren oyuncuların verdikleri tekliflerde farklılaşamamaları ve yukarıda ifade edilen avantajları elinde bulunduran yerleşik şirketlerin konumu nedenleriyle gaz perakende satış alanındaki rekabet seviyesi düşük kalmaktadır.

³⁹ EPDK 2010 Yılı Doğal Gaz Sektör Raporu

⁴⁰ <http://www.epdk.org.tr/TR/Anasayfa>

⁴¹ İngiliz gaz pazarına ilişkin yapılan bir araştırmada bölgeye yeni giren bir firmanın ilave her bir abone kazanımı için 50-60 sterlin maliyete katlanması gerektiğini göstermektedir. Müşterinin daha sonra tekrar sağlayıcı değiştirebileceği dikkate alındığında, yeni giren şirketin katlandığı bu maliyetin geri dönüşünde riskler bulunmaktadır (GIULIETTI, M., PRICE, C.W. ve WATERSON, M. (2005). "Consumer Choice and Competition Policy". *The Economic Journal*, s. 115).

⁴² EPDK tarafından yayımlanan 2014 Doğal Gaz Sektör Raporuna göre, mesken grubu tüketicilerin Türkiye doğal gaz tüketimi içerisindeki payı 2014 yılında %19,10, mesken tipi tüketici sayısı ise 10.758.400 olarak gerçekleşmiştir.

2. ELEKTRİK ve DOĞAL GAZ PİYASALARININ YAKINSAMA POTANSİYELİ

2.1. Elektrik ve Doğal Gazın Yakınsamasının Nedenleri

Elektrik-doğal gaz özelinde değerlendirmelere yer verilecek olmasının iki sebebi bulunmaktadır. İlk sebep, doğal gaz ve elektriğin hem küresel hem de ulusal ölçekte oldukça ilintili piyasalar olması, bu bağlamda tedarik zincirinin farklı halkalarında iki piyasa arasında bağlantıların olmasıdır. Örneğin, ülkemiz açısından elektrik üretiminin yaklaşık %40'ının⁴³ doğal gazdan karşılanması, doğal gazın temini ve ticaretindeki bir dalgalanmanın elektrik piyasasındaki üretimi, ticareti ve tedariki direkt olarak etkilenmektedir. Elektrik ile doğal gaz arasındaki bağlantılara verilecek bir diğer örnek de, özellikle ısınma bakımından elektrik ile doğal gazın ikame niteliğinde olmasıdır. İkinci sebep ise, elektrik ve doğal gaz piyasalarının benzer serbestleşme sürecinde bulunmaları ve her iki piyasanın da aynı düzenleyici otorite tarafından düzenlenmeleridir. Bu sebeple elektrik ve doğal gaz piyasalarının yakınsamasının çabuk olacağı düşünülmektedir. Kaldı ki, ülkemizin model olarak takip ettiği Avrupa Birliği üyesi ülkelerdeki piyasalarda elektrik ve doğal gazın bir arada sunulması ilgili piyasalarda adeta bir kural haline gelmesinin, ülkemizin elektrik ve doğal gaz piyasalarının hızlı bir şekilde yakınsayabileceğine işaret ettiği değerlendirilmektedir.

Elektrik- doğal gaz yakınsamasının rekabet hukuku çerçevesinde nasıl ele alınacağını tartışmadan evvel elektrik ve doğal gaz piyasalarının yakınsamasının potansiyelini ortaya koymak faydalı olacaktır.

2.2. Elektrik-Gaz Yakınsama Potansiyeli

İki piyasa arasındaki yakınsamanın potansiyelini ortaya koyan ilk göstergenin her iki piyasada perakende satış seviyesinde bulunan yerleşik oyuncuların konumu olduğu düşünülmektedir. Öyle ki, elektrik ve gaz piyasalarının yapısı ve gelişimi bölümünde de ifade edildiği üzere, hem elektriğin hem de gazın, mesken ve küçük ticarethane gibi küçük ölçekli müşterilere yapılan perakende satışlarında yerleşik şirketlerin neredeyse tekel konumunda buldukları görülmektedir.

Avrupa Komisyonu'nun (Komisyon) ENI/EDP/GDP kararında⁴⁴ ortaya koyduğu; “yerleşik elektrik şirketinin en büyük potansiyel rakibi yerleşik gaz şirketidir” perspektifinden hareketle ülkemizdeki yerleşik elektrik ve gaz şirketlerinin bölgesel anlamda aynı ekonomik bütünlük içinde bulunup bulunmadıklarını göstermek faydalı olacaktır.

Grafik-4: Yerleşik Elektrik ve Gaz Şirketlerinin İçinde Buldukları Ekonomik Bütünlüğe Göre Dağılımı

Yerleşik elektrik şirketi ile yerleşik gaz şirketinin farklı ekonomik bütünlük içinde olduğu iller kırmızı, aynı ekonomik bütünlük içinde olduğu iller ise siyah renkle gösterilmiştir. Haritaya genel olarak bakıldığında, 6 il dışında hem elektrik hem de doğal gaz piyasasının karşılıklı olarak ciddi bir potansiyel rekabete sahip olduğu anlaşılmaktadır. Söz konusu durumu sayısallaştırmak gerekirse, elektrik piyasasının tamamen serbestleştiği koşullarda yaklaşık 196.425.173,54 MWh'lik⁴⁵ elektrik talebi yerleşik doğal gaz tedarikçileri için potansiyel oluşturacakken, doğal gaz piyasasında ise BOTAŞ'ın dışında bırakıldığı ve piyasanın tam olarak serbestleştiği durumda yaklaşık 24.256,16 milyon Sm³lük⁴⁶ gaz talebi yerleşik elektrik tedarikçileri için potansiyel oluşturacaktır.

⁴⁴ Comp/M. 3440

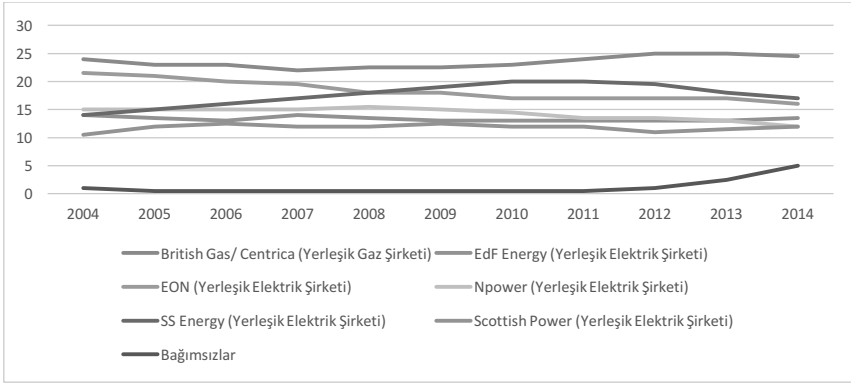
⁴⁵ Söz konusu miktar, 2016 yılında yerleşik elektrik ve gaz şirketinin farklı ekonomik bütünlükler içinde bulunduğu illerdeki sanayi, ticarethane ve mesken müşterilerinin tüketimlerini kapsamaktadır (EPDK Elektrik Piyasası Gelişim Raporu).

⁴⁶ Söz konusu miktar, ithalat, CNG, toptan satış ve dağıtım lisansına sahip olan oyuncuların 2016 yılında yaptıkları satışların toplamından yerleşik elektrik ve gaz şirketlerinin aynı grupta bulunduğu illerde dağıtım lisansına sahip olan oyuncuların yaptığı satışların çıkarılmasıyla bulunmuştur.

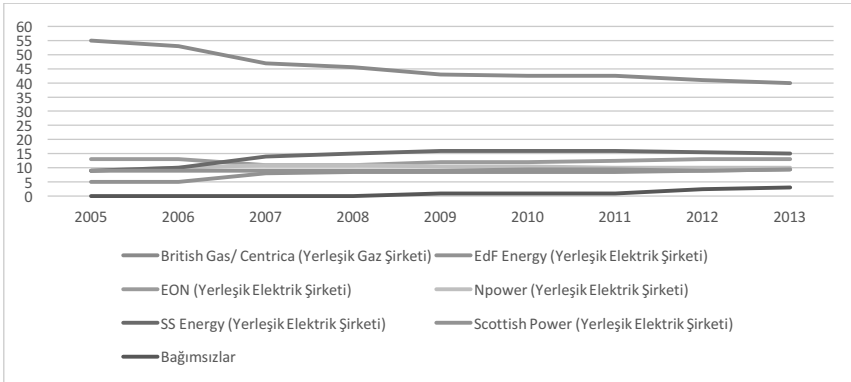
Aynı bölgede bulunan yerleşik elektrik ve gaz şirketlerinin birbirlerinin alanına girmesinin her iki piyasadaki rekabet seviyesini artıracakı düşünülmektedir. Öyle ki, literatürde en gelişmiş enerji piyasası olarak kabul edilen Birleşik Krallık'ın elektrik ve gaz piyasasının gelişimi, bu önermeyi doğrular niteliktedir. Söz konusu gelişime aşağıdaki grafikte yer verilmektedir.

Grafik-5: Birleşik Krallık Elektrik Piyasasında Yerleşik Oyuncuların Konumu (2004-2014)

Kaynak: Office of Gas and Electricity Market (OFGEM)

Grafik-6: Birleşik Krallık Gaz Piyasasında Yerleşik Oyuncuların Konumu (2005-2014)

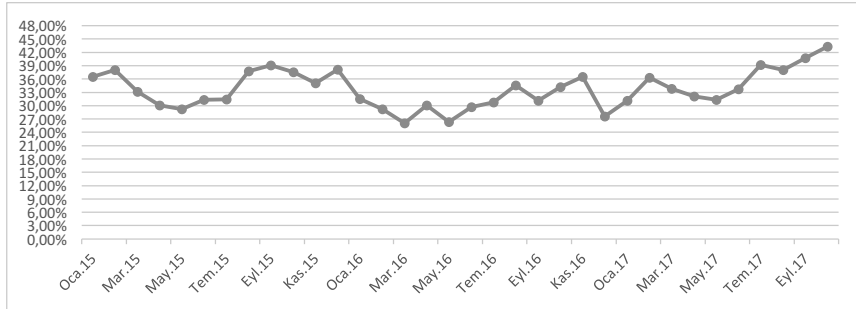

Kaynak: OFGEM

Grafiklerden de görüleceği üzere, Birleşik Krallık gaz piyasasının 2000’li yılların başındaki serbestleşmesini takiben yerleşik elektrik şirketleri gaz piyasasına, yerleşik gaz şirketi ise elektrik piyasasına giriş yapmış, bu anlamda yerleşik elektrik şirketlerinin, gaz piyasasının yerleşik oyuncusu British Gas’ın (Centrica) gücünü, British Gas’ın da elektrik piyasasındaki yerleşik elektrik şirketlerinin gücünü dengelediği ve bir alternatif sunduğu görülmektedir.

Elektrik-gaz arasındaki bahse konu olan potansiyelin bir diğer göstergesi de, elektrik ve gazın değer zincirleri arasındaki bağlantıdır. Öyle ki, hem ülkemizde hem de dünyada elektriğin önemli bir kısmı gaza dayalı olarak üretilmektedir. Ülkemizde gaza dayalı elektrik üretiminin toplam elektrik üretimi içindeki payına aşağıdaki grafikte yer verilmektedir.

Grafik-7: Doğal Gaza Dayalı Elektrik Üretimi (2015 Ocak- 2017 Ekim)

Kaynak: EPDK Aylık Sektör Raporları

Grafikten de görüleceği üzere, gaza dayalı elektrik üretimi hidroelektrik santrallerin üretimini artırdığı Mart-Mayıs dönemlerinde azalmakla birlikte, yıl genelinde toplam üretimin en az %25’ini karşılamakta, dönemsel olarak da %40 seviyesini geçebilmektedir. 2016 yılında ülkemizde üretilen elektriğin %32,16’sı gaz santrallerinde üretilmiştir. Buna ek olarak, gaz santrallerinin “puant”⁴⁷ talebi karşılayan ve genelde fiyat belirleyici santraller olduğu düşünüldüğünde, gazın tedarikinde veya fiyatında meydana gelebilecek bir dalgalanmanın elektrik üretimini, dolayısıyla da elektrik ticaretini ve elektriğin perakende satışını ciddi manada etkileyeceği açıktır. Bu

⁴⁷ Elektrik talebinin tepe noktasına çıktığı dönem anlamına gelmektedir.

sebeple bir oyuncunun serbestleşmenin gerçek anlamda sağlandığı bir piyasa yapısında gaz ve elektrik piyasasındaki faaliyetleri eşgüdümlü olarak yönetmesi, söz konusu oyuncuya avantaj sağlayabilecektir.

Elektrik ve gaz piyasalarındaki potansiyelin bir diğer boyuta da Türkiye elektrik ve gaz piyasalarında gerçekleşebilecek konsolidasyon eğilimi ve buna bağlı olarak gelişecek birleşme-devralma dalgasıdır. Söz konusu çıkarsama AB tarafından benimsenen modeli takip etmekte olan Türkiye ile AB'nin en büyük 5 enerji piyasası olan Almanya, Birleşik Krallık, Fransa, İtalya ve İspanya'nın sahip olduğu gaz-elektrik tüketimi, elektrik ve gazın perakende satışında gözlemlenen HHI endekslerinin kıyaslanmasına dayanılarak yapılmıştır. Türkiye ve adı geçen 5 piyasaya ilişkin verilere aşağıdaki tabloda yer verilmektedir.

Tablo-2: Türkiye, Almanya, Birleşik Krallık, Fransa, İspanya ve İtalya Enerji Piyasalarına İlişkin Veriler

	Yıllık Gaz Tüketimi (Bcm)	Yıllık Elektrik Tüketim (TWh)	Elektrik Üretimi içinde Gazın Payı (%)	Gaz Perakende Satış HHI	Elektrik Perakende Satış HHI
Birleşik Krallık (2016)	82	307	34	1.839	1.364, ⁵⁴⁸
Fransa (2014)	44	448	15	>3.000 ⁴⁹	>4.500 ⁵⁰
Almanya (2014)	91	533	21	300 ⁵¹	_ ⁵²
İspanya (2014)	29	240	21	2.264 ⁵³	2.240 ⁵⁴
İtalya (2014)	71	293	37	1.275 ⁵⁵	1.865 ⁵⁶
Türkiye (2017)	47	229	35	1.409 ⁵⁷	987,40 ⁵⁸

Kaynak: OFGEM ve Komisyon

Yukarıdaki piyasa verileri dikkate alındığında, Türkiye'nin gaz ve elektrik piyasalarının büyüklüğü ile diğer ülkelerin piyasa büyüklükleri arasında, İspanya hariç önemli farklar olduğu görülmekte, öte yandan HHI endekslerine bakıldığında da Türkiye gaz ve elektrik piyasalarının Avrupa'daki en büyük 5 piyasaya kıyasla daha az yoğunlaşmış olduğu anlaşılmaktadır. Bu bağlamda, elektrik ve gaz perakende satış piyasalarında faaliyet gösteren oyuncuların nispeten dar bir ölçekte faaliyet gösterdiği, ilerleyen dönemlerde söz konusu oyuncuların hem gaz hem de elektrik piyasasındaki ölçeklerini büyütme isteyebilecekleri veya ölçek büyütme zorunda kalabilecekleri dikkate alındığında ülkemizin söz konusu piyasalarında yoğunlaşma oranlarının Avrupa'daki oranlara yaklaşabileceği ve dolayısıyla her iki piyasada da konsolidasyon yaşanabileceği değerlendirilmektedir.

3. ELEKTRİK ve DOĞAL GAZ PİYASALARININ YAKINSAMA DÜZEYİ

3.1. Doğal Gazda Hukuki Ayrıştırma Olmaması

Yerleşik elektrik ve doğal gaz şirketlerinin birbirlerinin pazarlarına girmesi bağlamında ilk sorunlu noktanın, elektrik piyasasında doğal

⁴⁸ https://www.ofgem.gov.uk/system/files/docs/2016/08/retail_energy_markets_in_2016.pdf

⁴⁹ Gaz piyasasında 77, elektrik piyasasında ise 183 adet oyuncu faaliyet göstermektedir. HHI oranı perakende doğal gaz satışı için 3.000'in, elektrik perakende satışı için ise 4.500'ün üzerindedir.

⁵⁰ https://ec.europa.eu/energy/sites/ener/files/documents/2014_countryreports_france..pdf

⁵¹ Gaz piyasasında 851, elektrik piyasasında ise 1.000'in üzerinde oyuncu bulunmaktadır.

⁵² https://ec.europa.eu/energy/sites/ener/files/documents/2014_countryreports_germany.pdf

⁵³ Gaz piyasasında 14, elektrik piyasasında ise 225 oyuncu faaliyet göstermektedir. HHI oranı gaz perakende satışı için 2.264, elektrik perakende satışı içinse 2.240'tir.

⁵⁴ https://ec.europa.eu/energy/sites/ener/files/documents/2014_countryreports_spain.pdf

⁵⁵ Gaz piyasasında 465, elektrik piyasasında 412 oyuncu faaliyet göstermektedir. HHI oranı gaz perakende satışı için 1.275, elektrik perakende satışı için 1.865'tir.

⁵⁶ https://ec.europa.eu/energy/sites/ener/files/documents/2014_countryreports_italy.pdf

⁵⁷ Söz konusu HHI miktarı EPDK verileri çerçevesinde BOTAS'ın satışları çıkarıldığında geriye kalan miktar üzerinden oluşan pazar payları üzerinden hesaplanmıştır. BOTAS'ın dahil olduğu durumda ise HHI oranı 2.405'tir.

⁵⁸ Söz konusu sonuca EPDK'nın 2016 yılı Elektrik Sektör Raporunda yer alan tedarikçi pazar payları kullanılarak ulaşılmıştır. Hesaplama aynı ekonomik bütünlük içinde yer alan tedarikçiler toplanarak ilgili ekonomik bütünlük için tek bir pazar payı bulunmuş ve bunun üzerinden hesaplama yapılmıştır.

tekel niteliğinde olan elektrik dağıtım faaliyeti ile ticari bir faaliyet olan elektrik perakende satış faaliyetleri birbirinden hukuki olarak ayrılmışken, doğal gaz piyasası bakımından böyle bir durumun söz konusu olmaması, diğer bir ifadeyle doğal gaz dağıtım ve doğal gaz perakende satışı dikey bütünleşik olarak yürütülmesidir. Öyle ki, doğal gaz piyasasında ithalat, CNG, toptan satış ve dağıtım gibi lisanslar bulunmakta ancak perakende satışa ilişkin ayrı bir lisans bulunmamaktadır. Bu bağlamda doğal tekel niteliğindeki dağıtım hizmetine bağlı yürütülen gazın perakende satışı çerçevesinde hem elektrik hem de doğal gaz tedarik eden yerleşik elektrik şirketi her zaman yerleşik gaz şirketi kapsamında dezavantajlı olacak, bu durum da rekabetin olumsuz etkilenmesine neden olabilecektir.

Gazın yoğun nüfuslu bölgeler dışında altyapısının oluşturulması ve genişletilmesi aşamasında olduğu göz önünde bulundurulduğunda, küçük ölçekli bölgelerde doğal gazın dağıtımını ve perakende satışının bir arada yürütülmesinin rekabet açısından çok ciddi bir endişe yaratmayabileceği ancak yoğun nüfuslu bölgeler bakımından iki faaliyetin birbirinden ayrılmamasının doğal gaz piyasalarındaki rekabeti kısıtlayabileceği değerlendirilmektedir.

3.2. Serbest Tüketici Limitinin Farklı Olması

Ayrıştırma kapsamındaki farklılara ek olarak, bir diğer hukuki engel de doğal gaz ve elektrik piyasalarında mevcut olan serbest tüketici limitlerinin seviyesidir. Öyle ki, doğal gaz piyasasında mesken müşterisi için serbest tüketici limiti 75.000 m³ iken, elektrik piyasasında söz konusu limit 2018 yılı için 2.000 kwh'tir. Bu bağlamda bir doğal gaz mesken müşterisinin söz konusu limiti tek başına geçme şansı yok iken, 4 kişilik bir ailenin elektrik tüketimi 2018 yılı için rahatlıkla öngörülen limiti aşmaktadır. Bu durumda yerleşik doğal gaz şirketi tarife üzerinden yaptığı tedarike ve elektrik piyasasındaki görece düşük serbest tüketici limitine dayanarak mesken müşterilerine elektrik ve doğal gazı bir arada sunabilirken, bahsi geçen hukuki engel nedeniyle yerleşik elektrik şirketi dahi mesken müşterilerine elektrik ve doğal gazı bir arada sunamamaktadır. EPDK tarafından düzenlenen serbest tüketici limitlerinin tamamen kaldırılması veya en azından benzer seviyelere çekilmesinin anılan hukuki asimetriyi ortadan kaldıracağı, bu anlamda elektrik- doğal gaz yakınsamasına katkıda bulunacağı düşünülmektedir.

3.3. Serbestleşme Seviyesi

Hem elektrik hem de doğal gaz piyasaları bakımından kendi tedarikçisini seçme hakkını haiz olan ticarethane ve sanayi müşterilerinin, elektrik veya doğal gaz tedarikçilerinden yaygın olarak ikili teklif almadıkları göz önünde bulundurulduğunda, elektrik ve doğal gaz piyasalarında hukuki ve düzenleyici engellerin yanında ekonomik engellerin de bulunduğu anlaşılmaktadır. Bu bağlamda iki engelden bahsedilebileceği düşünülmektedir, bunlardan ilki düzenleyici otorite tarafından belirlenen fiyatların seviyesidir. Özellikle elektrik piyasasında maliyetler sürekli artmasına rağmen 2018 Ocak dönemine kadar zam yapılmaması, özellikle sanayi grubuna yapılan tedariki ekonomik olmaktan çıkarmıştır. Buna ek olarak, doğal gazın fiyatının da ithalat çerçevesinde katlanılan maliyetleri yansıtmaması büyük ölçekli müşterilere ikili veya teklif sunmayı zorlaştırmaktadır. İkinci engel ise, serbest piyasa koşullarında tedarikçilerin karşılaştıkları riskleri yönetebilecekleri araçlara sahip olup olmamasıyla ilgilidir. Elektrik piyasasında birtakım sorunlarına rağmen ciddi bir toptan satış piyasasının varlığından bahsedilebilse de, doğal gaz bakımından böyle bir piyasanın bulunduğunu iddia etmek güçtür. Buna bağlı olarak doğal gaz alanında yerleşik durumda olmayan herhangi bir oyuncunun yaptığı elektrik tedarikinin yanında risklerini yönetecek bir toptan piyasaya sahip olmadığı için doğal gaz tedarik edemediği değerlendirilmektedir.

4. ELEKTRİK ve DOĞAL GAZ YAKINSAMASININ REKABET HUKUKU KAPSAMINDA DEĞERLENDİRİLMESİ

Elektrik ve doğal gazın yakınsamasının rekabet hukuku kapsamında oluşturacağı etkilerin ilgili pazar tanımı, hâkim durumun kötüye kullanılması ve birleşme/devralmalar çerçevesinde değerlendirilebileceği düşünülmektedir. Rekabet hukuku ile ilgili hususlara aşağıda yer verilmektedir.

4.1. İlgili Pazar

Kurul tarafından yapılacak değerlendirmelerin ilk adımı olan ilgili pazar tanımını gerçeklikle uyumlu bir zemine oturtmak, elektrik-

gaz yakınsaması kapsamında Kurul'un önüne gelecek olan vakalar bakımından kritiktir. Bu sebeple ülkemizde ve AB'de elektrik ve gaz piyasalarını ilgilendiren vakalarda ilgili ürün pazarlarının nasıl tanımlandığına yer vermek ve özellikle perakende satış seviyesinde elektrik ve gazdan oluşan paketlerin paket tabanlı olarak ayrı bir pazar olarak tanımlanıp tanımlanamayacağını tartışmak yararlı olacaktır.

Kurul'un Enerya kararında⁵⁹ ilgili ürün pazarı, doğal gazın şehir içi dağıtımı ve elektrik perakende satış pazarı olarak tanımlanırken, ilgili coğrafi pazar doğal gazın şehir içi dağıtımı bakımından Enerya'nın yerleşik doğal gaz şirketi olduğu yerler olan Antalya, Aksaray, Aydın, Denizli, Ereğli, Erzincan, Karaman, Konya ve Nevşehir olarak belirlenmiş, elektrik perakende satış pazarı bakımından ise dosya kapsamında yer alan iddianın gaz ile elektriğin birlikte satılması olması nedeniyle ilgili coğrafi pazarın anılan iki pazarın kesişmesi çerçevesinde belirlenmesi gerektiği ifade edilerek aynı il ve ilçeler coğrafi pazar olarak tanımlanmıştır .

Elektrik ve gaz şirketleri arasındaki devralmalara ilişkin en kapsamlı karar olarak nitelendirilebilecek olan Komisyon'un ENI/EDP/GDP kararında⁶⁰ ise, elektrik piyasası bakımından büyük sanayi müşterilerine yapılan elektrik tedariki (orta ve yüksek gerilim) ve küçük sanayi, ticarethane ve mesken müşterilerine yapılan elektrik tedariki (düşük gerilim) faaliyetleri ilgili pazar olarak tanımlanırken, gaz piyasası bakımından ise büyük sanayi müşterilerine yapılan gaz tedariki ve küçük ölçekli müşterilere yapılan gaz tedariki faaliyetleri ilgili pazar olarak tanımlanmıştır. İlgili coğrafi pazar ise her iki piyasa bakımından ulusal ölçekte (Portekiz) olarak tanımlanmıştır.

Elektrik ve gazı ilgilendiren bir diğer vaka da Fransız yerleşik gaz oyuncusu GDF Suez'in (Engie) gaz piyasasındaki hâkim durumunu elektrik piyasasında kötüye kullandığı iddiası hakkında yapılan incelemidir. Söz konusu vaka kapsamında ilgili ürün pazarları şu şekilde tanımlanmıştır:

- 30 MWh altı hanehalkı tüketicileri pazarı,
- 30 MWh altı hanehalkı olmayan tüketiciler pazarı,
- 30 MWh üstü hanehalkı tüketicileri pazarı,
- 30 MWh üstü hanehalkı olmayan tüketiciler pazarı.

⁵⁹ 01.06.2016 tarih ve 16-19/308-137 sayılı Kurul kararı

⁶⁰ Comp/M. 3440

Fransız Rekabet Otoritesi söz konusu tanımlamaları yaparken, anılan dönemde Fransız gaz piyasasındaki serbest tüketici limiti olan 30 MWh'lik tüketimi dikkate almış ve bu limitin üstünde kalan tüketicilere yapılan tedarikle, altında kalan tüketicilere yapılan tedarikin ikame olmadığını belirtmiştir. Anılan vaka kapsamında tüm ilgili ürün pazarları için Fransa ilgili coğrafi pazar olarak tanımlanmıştır. GDF Suez'in ülke genelindeki faaliyeti pazarın Fransa olarak tanımlanmasında etkili olmuştur⁶¹.

Elektrik ve gazın perakende satışı açısından iki ürünün birbirine bağlanarak arz edildiği durumlarda dahi rekabet otoritelerinin paket bazlı bir tanıma gitmediği görülmektedir. Elektrik ve gaz piyasalarının daha fazla bütünleşmesi ve müşterilerin iki ürünü paket halinde talep etmeleri durumunda paket teklifleri esas alan pazar tanımlarının yapılabileceği düşünülmektedir.

Elektrik ve gaz piyasasını ilgilendiren dosyalarda bugüne kadar paket bazlı bir pazar tanımı yapılmamış olması nedeniyle bir diğer rekabete açılmış altyapı endüstrisi olan telekomünikasyon endüstrisinde yapılan paket tabanlı pazar tanımı tartışmalarına bakmak yararlı olacaktır.

Paket tekliflerin ayrı birer pazar olarak tanımlanmasına ilişkin olarak Komisyon'un yayımladığı Elektronik Haberleşme Sektöründe İlgili Ürün ve Hizmet Pazarları Hakkında Tavsiye Çalışmasında⁶², tüketici tercihleri doğrultusunda tek bir işletmeciden hizmetlerin çoğunlukla paket olarak alınmasının o paketi ilgili ürün pazarı haline getirebileceği ifade edilmiş; ancak buna rağmen Komisyon'un telekomünikasyon piyasasındaki üçlü veya dörtlü hizmetleri paket olarak mı yoksa tek tek mi analiz edeceğine ilişkin açıklık bulunmadığı belirtilmiştir⁶³.

Paket olarak satılan hizmetlerin paket dışı olarak tek başlarına da sunuluyor olması, paket hizmetlerin ayrı bir pazar olarak tanımlanmasını otomatik olarak engellemektedir. Bu durumun iki temel sebebi bulunmaktadır. Birincisi paket hizmetlerdeki indirimler talep ikamesini etkileyerek, paket teklifleri cazip hale getirmekte; böylelikle

⁶¹ Fransız Rekabet Otoritesi'nin 09.09.2014 tarih ve 14-MC-02 sayılı kararı.

⁶² Commission Recommendation on Relevant Product and Service Markets within the electronic communications sector susceptible to ex ante regulation in accordance with Directive 2002/21/EC of the European Parliament and of the Council on a common regulatory framework for electronic communications networks and services

⁶³ GÜLER, A. E. (2009), "Telekomünikasyon Sektöründe Çoklu Hizmet Sunumu: Fiyat Düzenlemesi Yaklaşımları ve Türkiye için Öneriler", Bilgi Teknolojileri ve İletişim Kurumu Uzmanlık Tezi

karma paket satışları⁶⁴ salt paket satışa dönüştürebilmektedir. İkinci sebep ise tüketicilerin genelde paket olarak sunulan hizmetleri tek tek sunulan hizmetlerden daha değerli bulması ve tüketicilerin her şeyin eşit olduğu durumda dahi işlem maliyetleri nedeniyle ilgili hizmetleri tek tek almaktansa paket olarak almayı tercih etmesidir. Bu iki sebebe ilaveten tüketicilerin bazı hizmetlere sadece paket alımı yaptıklarında ulaşabilmeleri, ilgili teşebbüslerin paket teklif tüketicileri ile tekil teklif tüketicileri arasında fiyat farklılaştırması yapması ve teşebbüsler arası geçişlerin yeterince yüksek maliyete yol açması durumunda, paket tekliflerin ayrı bir pazar olarak tanımlanma olasılığı artmaktadır⁶⁵.

Paket hizmetlerin ayrı birer pazar olarak tanımlanması tartışmasına ilişkin olan bir diğer doküman da *Avrupa Birliği'nin İşleyişine Dair Anlaşma'nın (ABİDA) 82'inci*⁶⁶ maddesine *Ekonomik Yaklaşım* isimli çalışmadır⁶⁷. Bu çalışmaya göre paket hizmetlerin ayrı tanımlanıp tanımlanmayacağını belirleyen temel husus, talebin tekil hizmetlerden bütünsel hizmetlere kaymasıdır. Aynı çalışmada, yaşanacak talep kaymasına ek olarak, paket hizmet sunumlarında ortaya çıkan kapsam ekonomisinin, paket teklifleri ayrı ayrı tekil tekliflerin toplamından daha ucuz hale getirmesinin, paket tekliflerin ayrı bir pazar olarak tanımlanma olasılığını arttırdığı ifade edilmiştir⁶⁸.

Paket tekliflerin pazar tanımı bağlamında Avrupa Elektronik Haberleşme Regülatörleri Birliği (BEREC),⁶⁹ telekomünikasyon piyasasındaki çoklu oyun paketlerinin⁷⁰ ayrı bir pazar olarak tanımlanıp tanımlanamayacağı tartışmasına yönelik olarak;

“bağımsız pazarlarda getirilen yükümlülüklerle uyumun izlenmesinin zor ve etkisiz olması, muhtemel piyasa gücünün tüketiciler aleyhine

⁶⁴ Karma paket satış, birtakım hizmetlerin paket olarak sunulmasına ek olarak, aynı anda tekil olarak da satın alınabilme durumunu ifade etmektedir. Bunun yanı sıra, bir paket teklifin içinde yer alan hizmetlerin, paketten bağımsız olarak satın alınamaması durumu ise salt paket satışını ifade etmektedir.

⁶⁵ GÜLER, A. E. (2009)

⁶⁶ Şimdiki 102. Madde.

⁶⁷ Economic Advisory Group on Competition Policy (2005), “An Economic Approach to Article 82.”

⁶⁸ GÜLER, A. E. (2009)

⁶⁹ *Body of European Regulators for Electronic Communication*

⁷⁰ BEREC, telekomünikasyon piyasasındaki dörtlü oyun tekliflerine ek olarak akıllı sayaç gibi gelişen teknolojiler neticesinde paket tekliflerin içinde yer alabilecek hizmet sayısında artış olabileceğini ifade etmiştir.

aktarılması sonucu perakende pazarlarda ortaya çıkan rekabet karşıtı etkiler oluşması nedenleriyle düzenleyici bağlamda paket pazar tanımının yapılmasının faydalı olabileceği” tespitinde bulunmuştur⁷¹.

BEREC’e göre, sadece aynı tüketiciye satıldığında ortaya çıkacak potansiyel kapsam ekonomileri bulunmaktadır. Örneğin, bu firmanın iki ürünü bir tüketiciye satmasının maliyeti, aynı iki ürünü iki farklı tüketiciye satılmasından daha az maliyetli olmaktadır. Bu tip bir kapsam ekonomisi, aynı tedarikçiden birden fazla ürün satın alan tüketicilere dayanmakta ve müşteri tabanlı kapsam ekonomisi paketleme için klasik kapsam ve ölçek ekonomisinden daha güçlü bir motivasyon yaratabilmektedir⁷². Telekomünikasyon sektörüne ilişkin yapılmış olan paket tabanlı pazar tartışmalarından hareketle elektrik ve gazın perakende satışının paket olarak talep edilmesi ve rekabetin paket tabanlı olarak gerçekleşmesi durumunda elektrik perakende satışı ile gazın perakende satışını kapsayan paketleri esas alan bir ilgili ürün pazar tanımı yapılabileceği düşünülmekte, bu bağlamda söz konusu pazarın “*enerji hizmetleri*” pazarı olarak tanımlanabileceği değerlendirilmektedir. Ancak Türkiye elektrik ve doğal gaz piyasalarının mevcut durumu dikkate alındığında paket tabanlı bir pazar tanımına gidilmesi piyasadaki ekonomik gerçekliği yansıtmayacağı, bu sebeple şimdiki koşullar altında elektrik ve doğal gaz hizmetlerinin perakende satışının ayrı pazarlar olarak tanımlanmasının yerinde olacağı düşünülmektedir.

Buraya kadar olan kısımda elektrik ve doğal gazın perakende satışına ilişkin pazar tanımı tartışmalarına yer verilmiştir. Elektrik ve doğal gazın yakınsaması çerçevesinde bir diğer önemli husus da elektrik üretimi ile doğal gazın toptan satışı faaliyetleridir. Bu bağlamda anılan faaliyetler bakımından da geçmişte yapılmış pazar tanımlarına yer vermek yararlı olacaktır. Komisyon’un ENI/EDP/GDP kararında elektrik toptan satışına ilişkin olarak elektriğin toptan tedariki ve dengeleme güç hizmetleri ilgili ürün pazarları olarak tanımlanmış, İspanya ile Portekiz arasında enterkonnekte ticaretin iki ülke piyasasını tam olarak bütünleştirmemiş olması nedeniyle Portekiz söz konusu ürün pazarları bakımından coğrafi pazar olarak tanımlanmıştır.

⁷¹ Body of European Regulators for Electronic Communication (2010), “Report on Impact of Bundle Offers in Retail and Wholesale Market Definition”, s. 3

⁷² BEREC, 2010, s. 10

Doğal gazın toptan satışına ilişkin olarak, doğal gazı dayalı olarak elektrik üreten santrallere yapılan satışlar ile doğal gaz dağıtım şirketlerine yapılan doğal gaz satışı pazarları ilgili ürün pazarları olarak tanımlanmıştır. İlgili coğrafi pazar ise, elektrik piyasasında olduğu gibi Portekiz olarak tanımlanmıştır.

Sonuç olarak elektrik ve doğal gaz hizmetlerinin sunumu “paket” tabanlı bir hal alana kadar söz konusu hizmetlerin ayrı ilgili ürün pazarları olarak tanımlanması muhtemeldir. Öte yandan Kurul’un Komisyon kararlarından farklı olarak, ilgili coğrafi pazarı ülke çapında değil, daha bölgesel çapta tanımlama eğiliminde olduğu görülmektedir. Her iki piyasa bakımından serbestleşmenin artmasıyla birlikte hiç şüphe yoktur ki, ilgili coğrafi pazar tanımları ulusal ölçüğe doğru evrilecektir⁷³.

İlgili pazar tanımlarına ilişkin örnekler ve tartışmalardan sonra elektrik- doğal gaz yakınsamasının birleşme/devralma ve hâkim durumun kötüye kullanılması bağlamında ne gibi endişelere yol açabileceğinin tartışılması yararlı olacaktır.

4.2. Birleşme ve Devralmaların Değerlendirilmesi

Elektrik ve doğal gaz şirketleri arasındaki birleşme/devralmalar gerek ülkemiz gerekse ülkemizce takip edilen AB’de gündeme gelmiştir. Bu bağlamda bugüne kadar incelenmiş olan vakalar üzerinden rekabet hukuku perspektifine yer vermek yerinde olacaktır. Bugüne kadar irdelenmiş başlıkları ikiye ayırmanın mümkün olduğu düşünülmektedir. Bunlardan ilki elektrik ve doğal gaz şirketlerinin perakende seviyesine yönelik yapmış oldukları birleşme/devralmalar iken, ikincisi ise üst pazara ilişkin olarak doğal gaz tedarikçileri ile doğal gaz santraline sahip olan şirketler arasındaki birleşme/devralmalardır.

4.2.1. Perakende Seviyesine İlişkin Birleşme ve Devralmalar Bakımından

Kurul’un Çoruh-Aksa kararında⁷⁴ da ifade edildiği üzere, yerleşik elektrik ve gaz şirketinin birleşmesine veya birbirlerini devralmasına

⁷³ Özellikle büyük ölçekli serbest tüketiciler bakımından (sanayi, doğal gaz santrali vb.) pazar mevcut koşullarda dahi ulusal olarak tanımlanabilecektir.

⁷⁴ 11.03.2010 tarih ve 10-22/298-108 sayılı Kurul kararı.

ilişkin iki husus bulunmaktadır. Bunlar; rakip veya potansiyel rakip olma ve ikili enerji teklif etme olasılığıdır.

İlk husus bakımından aynı kararda “*Bir bölgedeki görevli şirket, şebekeden doğan dışsallıkları kullanarak, aynı müşteriye hem elektrik hem de gaz pazarlayabilmektedir. Bölgeye diğer bölgelerden girişlerin önündeki engeller dikkate alındığında, söz konusu şebekeleri elinde tutan şirketlerin, görev bölgelerinde birbirlerinin mevcut veya potansiyel en büyük rakibi olduğu ortadadır. Bu iki şebekenin birleşmesi ise mevcut veya potansiyel en büyük rakibin ortadan kalkması anlamına gelecektir.*” ifadeleri yer almaktadır.

İkinci husus bakımından ise yine anılan kararda; “*Görevli şirketler, bölgelerinde güçlü bir müşteri tabanına sahiptirler. Elektrik ve gazı birlikte, en uygun koşullarla müşteriye teklif edebilme ve bu sayede müşteri tabanlarını artırabilme olanağına sahip bu şirketler, bölgede görevli elektrik ve doğal gaz şirketleridir. Bunlar arasındaki bir yoğunlaşma sonrasında oluşacak yeni şirket sahip olacağı “portföy etkisiyle”, rakipleri harekete geçmeden doğrudan ikili enerji sunan bir konuma geçecektir. Bu ise, ilgili pazarlardaki hâkim durumu güçlendirecek ve özellikle rekabetin az olduğu doğal gaz pazarında giriş engelleri yaratabilecektir.*” ifadeleri yer almaktadır.

Çoruh-Aksa kararında yukarıda paylaşılan değerlendirmelere ek olarak, yerleşik elektrik şirketi ile yerleşik gaz şirketinin birleşmesinin veya birbirlerini devralmasının tek başına ilgili işleme izin verilmesine engel olamayacağı, etki temelli bir analiz yapılmasının daha isabetli olacağı ifade edilmiş ve yapılacak değerlendirmelere (i) Türkiye Serbestleşme Süreci, (ii) Düzenleyici Kurumun Rolü, (iii) Son Tüketici Yararı-Kesişmenin Fiyata Etkisi ve (iv) Potansiyel Rekabet’in dikkate alınması gerektiği belirtilmiştir. Anılan tartışmaların sonunda Kurul, işlemin ilgili pazarlardaki rekabeti olumsuz yönde etkilemeyeceğini değerlendirerek, işleme izin vermiştir.

Komisyon’un ENI/EDP/GDP kararında yerleşik elektrik şirketi olan EDP ile yerleşik doğal gaz şirketi olan GDP’nin birleşmesinin EDP’nin elektrik, GDP’nin doğal gaz piyasasındaki en önemli potansiyel rakibinin ortadan kalması anlamına geleceği belirtilmiştir. Buna ek olarak, ikili elektrik-doğal gaz teklifinin her iki şirket bakımından da açık bir geliş olacağı, çünkü her iki şirketin de sahip oldukları marka imajını ikili teklifler için kullanabileceği ifade

edilmiştir⁷⁵. Söz konusu değerlendirmelerin sonucunda Komisyon ilgili işleme izin vermemiştir⁷⁶.

Ülkemizdeki Aksa-Çoruh kararıyla ENI/EDP/GDP kararlarında farklı bakış açılarının bulunmasının temel sebebinin aynı teşebbüsün kontrolü altına girecek olan elektrik ve doğal gaz hizmetlerinin kapsadığı pazardır. Öyle ki, ENI/EDP/GDP birleşmesinde elektrik ve doğal gaz piyasalarının en büyük oyuncuları birleşmesi söz konusuysen, Aksa-Çoruh devralmasında tüketim bazında hem elektrik hem de doğal gaz piyasalarında düşük paya sahip olan bölgelerdeki şirketlerin aynı çatı altına gelmesi söz konusudur.

Elektrik ve doğal gaz piyasasının yapısı ve gelişimi bölümünde tartışıldığı üzere, hem elektriğin hem de doğal gazın perakende satışında yerleşik şirketlerin çok ciddi bir ağırlığı bulunmaktadır. Bu bağlamda benzer avantajlara sahip olan oyuncuların birbirlerinin pazarlarına girmesi hem elektrik hem doğal gaz piyasası açısından rekabeti artıracak niteliğe sahiptir. Küçük ölçekli çakışmalar hariç olmak üzere, aynı bölgede bulunan yerleşik elektrik ve doğal gaz şirketlerinin birbiriyle yapacakları birleşme ve devralmalar konusunda Kurul'un şüpheli yaklaşması gerektiği değerlendirilmektedir. Öte yandan aynı bölgede yerleşik olmayan elektrik ve doğal gaz şirketleri arasında yapılacak birleşme/devralmaların ve söz konusu şirketlerin organik olarak diğer pazara girmesinin kural olarak rekabeti artırıcı etkiye sahip olduğu düşünülmektedir.

4.2.2. Üretim ve Toptan Satış Seviyesine İlişkin Birleşme ve Devralmalar Bakımından

Doğal gazın toptan satışı alanında önemli konuma sahip olan bir doğal gaz tedarikçisinin, üretim portföyünde ciddi miktarda doğal gaz santrali bulunduran bir elektrik üreticisini veya elektriğin toptan satışı bakımından kritik durumda bulunan bir doğal gaz santralini satın alması durumunda üst pazarda önemli bir pazar gücüne sahip oyuncunun alt pazardaki rakip doğal gaz santrallerine doğal gaz tedarikini kesmesi veya daha pahalı koşullarda tedarik yapması,

⁷⁵ Comp/M. 3440.

⁷⁶ Komisyon'un işleme izin vermemesinde etkili olan diğer etmenler 4.2.2. başlığında yer almaktadır.

diğer bir ifadeyle rakiplerine girdi kapamasında bulunması veya girdi maliyetini artırması gündeme gelebilecektir.

Her ne kadar ülkemizin elektrik ve doğal gaz piyasalarında yukarıda ifade edilen duruma benzer bir durum oluşmamışsa da, belirtilen senaryonun Komisyon ve ülke otoriteleri tarafından irdelendiği birleşme/devralma işlemleri olmuştur. Söz konusu kararlara yer vermek ilerleyen dönemde ülkemizde meydana gelebilecek benzer işlemlerin değerlendirilmesinde perspektif sağlayacaktır.

Komisyon ENI/EDP/GDP kararında, EDP'nin GDP ile birleşmesi neticesinde GDP aracılığıyla rakiplerin elektrik piyasasındaki konumları hakkında özel bilgilere ulaşabileceği ve birleşik yapının gaza, boru hattına, LNG ve depolama tesislerine erişim anlamında rakiplerinin maliyetini artırma yeteneğine ve motivasyonuna sahip olacağını belirtmiştir. Bu bağlamda birleşik ve dominant olan yapının, rakiplerinin planladığı gaz tüketimini ve ayrıca rakiplerin üretim portföyünün önemli bir kısmına karşılık gelecek elektrik üretimini bileceği, bu durumun da piyasa fiyatlarını manipüle edebilecek bütün davranışlara yardımcı olacağı ve dominant firmanın fiyatlarının takip edilmesi eğilimini daha da güçlendireceği ifade edilmiştir. Elektrik üretimine ek olarak, Komisyon gazın toptan satışına ilişkin değerlendirmelerde de bulunmuştur. Buna göre, birleşme işleminin olmadığı durumda EDP kendi gaz santralleri için alternatif gaz tekliflerini araştırırken, birleşme işlemi ile EDP'nin sahip olduğu motivasyon ortadan kalkacak ve yeni gaz tedarikçileri için pazara giriş yapmak daha zor hale gelebilecektir⁷⁷.

Komisyon'un elektrik üretimi ve gazın toptan satışına ilişkin incelediği bir diğer işlem DONG/ELSAM/ENERGY E2 devralma işlemidir⁷⁸. Komisyon anılan işlemin iki noktada DONG'un hâkim durumunu güçlendireceğini ve rekabeti azaltacağını ifade etmiştir. İlk nokta işlemin, DONG'un depolama tesisleri karşısında alternatif esneklik sağlayabilecek en önemli kaynaklardan birini ortadan kaldırılmasıdır. Bu durumun temel sebebi olarak ELSAM ve E2'nin Danimarka'daki merkezi *Combined Heat and Power* (CHP) santrallerini⁷⁹ kontrol etmesi gösterilmektedir. CHP santralleri,

⁷⁷ Comp/M. 3440.

⁷⁸ Comp/M. 3868.

⁷⁹ Söz konusu santraller doğal gaz veya diğer petrol ürünlerini kullanarak elektrik üretmekte, üretim sonucunda ortaya çıkan ısıyı da sisteme geri vermektedir. Böylelikle

Danimarka gaz piyasasına girebilecek alternatif gaz sağlayıcılarına, çıktılarını veya yakıtlarını değiştirerek esneklik sağlayabildiği, ayrıca, E2'nin zaten üçüncü taraflara belirtilen esnekliği sağladığı, işleme birlikte esneklik sağlanması anlamında iki önemli potansiyel rakibin ortadan kalkacağı ve böylelikle ve DONG'un hâkim durumunun güçleneceği belirtilmektedir. İkinci nokta ise, DONG'un gaz piyasasındaki mevcut ve potansiyel rakiplerinin depolama maliyetlerini artırma yeteneğinin ve motivasyonunun yükselmesidir. Öyle ki, CHP santrallerinin devralınmasıyla DONG kendi depolama ihtiyacını çok ciddi bir biçimde düşürebilecek ve CHP santralleri tarafından sunulan esnekliği kendi ihtiyaçları için kullanabilecektir, böylelikle DONG depolamaya ilişkin tarifeleri artırma yoluna gidebilecektir.

Ülkemizde 150 MW ve üstü kurulu güce sahip olan doğal gaz santrallerinin 2016 yılı itibarıyla toplam kurulu gücü 22.554 MW'tır ve söz konusu kapasitenin yaklaşık %40'ı (8.620 MW) EÜAŞ, Yİ-YİD kontratları ve Hazine garantisi altında bulunmakta, geri kalanlar ise 21 oyuncu arasında dağılmaktadır. Bu bağlamda piyasa dışı olarak nitelendirilebileceğimiz %40'lık kısım dışında kalan santrallerin sahipliği oldukça parçalı durumdadır⁸⁰. Öte yandan Türkiye'ye doğal gaz tedarik eden tedarikçiler dikkate alındığında doğal gazın temini bağlamında doğal gaz piyasasının oldukça yoğunlaşmış bir yapıda olduğu görülmektedir. Türkiye'ye gaz temini konusunda önemli pozisyonda bulunan tedarikçilerin mevcut durumda piyasada faaliyet gösteren doğal gaz santrallerini veya özelleştirme veya alım garantilerinin sona ermesiyle piyasaya katılacak olan doğal gaz santrallerini satın alması yukarıda yer verilen Komisyon kararlarındaki endişelerin Türk rekabet otoritesi tarafından da irdelenmesi gerekebilecektir.

Böyle bir işleme karşılaşılması durumunda Kurul'un odaklanabileceği birkaç temel husus bulunduğu düşünülmektedir. Bunlardan ilki, işleme taraf olacak doğal gaz santralinin veya santrallerinin doğal gaz ithalatı konusunda potansiyel bir alternatif olup olmadığıdır. Öyle ki, bir teşebbüs portföyünde yer alan doğal

---

kullanıcı konumunda bulunan endüstri veya mesken tüketicilerinin hem elektrik hem de ısınma ihtiyacı bir arada karşılanmış olmaktadır.

⁸⁰ EÜAŞ portföyündeki santrallerin bir kısmının özelleştirme programında bulunması, Hazine garantilerinin ve Yİ-YİD'lerin yaklaşık 5 yıl içinde sonlanacak olması nedeniyle mevcut yapıda piyasa dışı olarak nitelendirilen santrallerin piyasaya dahil olması beklenmektedir.

gaz santraline dayanarak veya portföyünde doğal gaz santrali bulunan oyuncular bir araya gelerek LNG yoluyla doğal gaz ithal edebilir, bu nitelikte bulunan oyuncu veya oyuncuların güçlü bir doğal gaz ithalatçısı tarafından devralınması potansiyel ithalat kaynaklarının ortadan kalkması anlamına gelebilecektir.

İkinci husus gaz santrallerinin genel olarak fiyat belirleyen santraller olması nedeniyle devre konu olacak santral veya santraller ile devralan konumunda olan gaz tedarikçisinden gaz alan gaz santrallerinin⁸¹ tarihsel olarak GÖP'te (Gün Öncesi Piyasa) fiyatı belirlediği veya belirleyebileceği saat sayısıdır. Bilindiği üzere, piyasa açısından referans fiyat olarak kabul edilen Piyasa Takas Fiyatı (PTF), katılımcıların GÖP'e girdikleri arz ve talep teklifleri çerçevesinde belirlenmektedir. GÖP'te arz için yapılan tekliflerin santrallerin sahip oldukları marjinal maliyetler çerçevesinde verildiği göz önünde bulundurulduğunda, doğal gaz santralleri (barajlı hidroelektrik santrallerle birlikte) teorik olarak PTF'yi belirleyen santrallerdir. Bu bağlamda PTF'yi belirleme kapasitesine sahip bir doğal gaz santralinin maliyetini, dolayısıyla da PTF'yi arttıracak bir işlem piyasadaki sinyali bozabilecek ve piyasa fiyatlarının artmasına neden olabilecektir.

İrdelenebilecek son husus ise, yük tevzi merkezleri bazında devre konu santral veya santraller ile devralan gaz tedarikçisinden gaz temin eden santrallerin aldıkları yük alma talimatlarının dağılımıdır. Bu hususa dikkat edilmesi, GÖP'te olduğu gibi doğal gaz santrallerinin, yükün yeniden tevzilenirilmesi gereken durumlar bakımından da ciddi öneme sahip olmasıyla ilişkilidir. Öyle ki söz konusu santraller çok kısa süre içinde ekstra yük alıp/atabilmektedir. Yükün yeniden tevzilenirilmesi kapsamında ilgili santrallere yük alma veya atma talimatları verilmekte ve söz konusu talimatların bedelleri GÖP dışı bir mekanizma ile belirlenmektedir⁸². Bu bağlamda önemli bir doğal gaz tedarikçisinin özellikle yük alma konusunda kritik olan bir doğal gaz santralini satın alması, yük alma için teklif verecek santrallerin maliyetlerinin yükselmesine veya doğal gaz tedarikçisinin rakip

⁸¹ ENI/EDP/GDP kararında ifade edildiği üzere, gaz tedarikçisi rakip gaz santrallerinin tükettiği gaz miktarı üzerinden üreteceği elektrik miktarını hesaplayabilir ve bu durumu toptan piyasada manipülasyon yapmak için kullanabilir. Bu sebeple söz konusu santrallerin fiyatı belirledikleri saatlerin dağılımının önemli olduğu düşünülmektedir.

⁸² Yük alma ve yük atma talimatları kapsamında oluşan dengesizlik maliyetleri Sıfır Bakiye Düzeltme Kalemi adı altında tüm piyasa katılımcılarına yansıtılmaktadır.

santrallerin ne kadar üretim yapabileceğini bilmesine bağlı olarak teklif verebilecek santraller arasında gizli bir anlaşmaya yol açabileceği düşünülmektedir.

4.3. Hâkim Durumun Kötüye Kullanılması

Hâkim durumun kötüye kullanılması kapsamında temelde iki çeşit sorunla karşılaşılabilir. Bunlar bağlama/ikili teklif verme uygulaması ile rakiplerin maliyetlerinin artırılması/girdiye erişimlerinin engellenmesidir.

4.3.1. Bağlama/İkili Teklif Bakımından

Türkiye elektrik ve doğal gaz piyasalarının tarihsel gelişimi ve yapısı bölümlerinden de görüleceği üzere, ülkemizin elektrik ve doğal gaz piyasaları arasında hem hukuki (serbest tüketici limitlerinin farklı olması/ doğal gaz sektöründe hayata geçmiş bir hukuki ayrıştırma bulunmaması) hem de ekonomik (doğal gazda elektrikte olduğu gibi aktif ve görece likit bir toptan piyasanın bulunmaması ve piyasaların yoğunlaşma seviyelerinin ciddi ölçüde farklı olması) olarak farklar bulunması bağlama veya ikili teklif uygulamalarını rekabet hukuku açısından riskli hale getirmektedir.

Nitekim elektrik tüketicilerinin tamamı kendi tedarikçilerini seçebilecek durumdayken doğal gaz tüketicilerinin bir kısmının bu hakka sahip olduğu Fransa'da, Fransız Rekabet Otoritesi Fransız Enerji Otoritesi'ne görüş sormuş ve gönderilen görüşte bir doğal gaz tedarikçisinin hem elektrik hem de doğal gaz tedarik edebilirken, bir elektrik tedarikçisinin belli tüketiciler için söz konusu ikili teklife karşılık veremeyeceği için bu tip ikili tekliflerin özel bir dikkatle izlenmesi gerektiği vurgulanmıştır⁸³. Benzer bir durum Kurul'un Enerjya kararında da irdelenmiş, Türkiye elektrik ve doğal gaz piyasaları arasında asimetrikler bulunduğu ifade edilmiş ancak Enerjya'nın doğal

⁸³ EREK, H. (2015), "GDF Suez Kararı Işığında Türkiye Enerji Piyasaları İçin Çıkarılabilecek Dersler", *Enerji Hukuku Dergisi*, 2015/1, Enerji Hukuku Enstitüsü, s. 195-203

gazdaki gücünün elektrik perakende satış piyasasında bir kapamaya yol açacak şekilde kullanılmadığı ifade edilmiştir⁸⁴.

Herhangi bir karar bulunmamakla birlikte, teorik açıdan bakıldığında elektrik ve doğal gaz piyasalarında serbest tüketici limitlerinin farklı olması ihlal olarak değerlendirilebilecek bir davranışa yol açabilecektir. Öyle ki, yüksek limit nedeniyle özellikle mesken müşterilerinde yasal tekel konumunda bulunan yerleşik doğal gaz şirketleri, düzenlenen bu hizmet ile birlikte ikili anlaşma yapmanın büyük ölçüde mümkün olduğu elektrik hizmetini satmaya başlayabilir. Böyle bir durumda oluşabilecek ilk risk, herhangi bir elektrik şirketinin, mesken segmentinde doğal gaz şirketine karşılık veremeyecek olmasıdır. İkinci risk ise, daha rekabetçi bir ortamda sunulan elektrik hizmetine ilişkin maliyetlerin yasal tekel olarak sunulan doğal gaz hizmetinin içine eklenmesi, bu yolla da bir nevi maliyet altı fiyatlamaya uygulamasına gidilmesidir.

4.3.2. Rakiplerin Maliyetlerinin Artırılması/Girdiye Erişimlerinin Engellenmesi Bakımından

Birleşme/devralmaların değerlendirilmesi kısmında da belirtildiği üzere, doğal gazın toptan satışı bakımından önemli bir pozisyonda bulunan oyuncunun doğal gaza dayalı elektrik üreten santral veya santrallere sahip olması, ilgili doğal gaz tedarikçisinin rakip doğal gaz santrallerinin maliyetini artırma veya rakip doğal gaz santrallerine yapılacak tedariki aksatma motivasyonuna sahip olabilecektir. Daha önce de ifade edildiği üzere, doğal gazdan elektrik üretimi yapan santrallerin piyasada sahip oldukları fiyat belirleyici konum nedeniyle doğal gaz santrallerinin bu şekilde yaşayacağı bir maliyet artışı, tüm piyasadaki fiyatların artmasına, bu bağlamda da tüketici refahının genel olarak azalmasına yol açabilecektir.

SONUÇ

Elektrik ve doğal gaz piyasalarında devam eden serbestleşme ve Avrupa piyasalarına kıyasla Türkiye elektrik ve gaz piyasalarının daha küçük bir hacimle daha fazla oyuncuyu beslemesi çerçevesinde elektrik ve

⁸⁴ 01.06.2016 tarih ve 16-19/308-137 sayılı Kurul kararı

doğal gaz tedarikçilerinin birbirlerinin alanlarına gireceği ve kendi aralarında konsolidasyona bağlı olarak birleşme/devralma işlemleri gerçekleştirecekleri düşünülmektedir.

Grafik-4'te yer alan Türkiye haritası dikkatli incelendiğinde aksak rekabet koşullarının var olduğu elektrik ve doğal gaz piyasalarında yerleşik oyuncuların birbirlerinin alanına girerek her iki piyasadaki rekabetin artmasına ilişkin ciddi bir potansiyel olduğu anlaşılacaktır. Söz konusu potansiyelin hayata geçerek hem elektrik hem de doğal gaz piyasalarında rekabetin artması için Rekabet Kurumu'nun da sorumluluklarının bulunduğu değerlendirilmektedir.

İlk olarak Rekabet Kurumu'nun, 3. bölüm kapsamında tartışılan hukuki ve ekonomik engellerin, kaldırılması için rekabet savunuculuğu kapsamında düzenleyici otoriteye ve politika yapıcılara görüş sunması ve yapacağı rapor veya sektör araştırmalarıyla politika yapıcılara rekabetin güçlenmesini sağlayacak alternatif modeller geliştirmesi gerektiği düşünülmektedir.

İkinci olarak, Rekabet Kurumu elektrik ve doğal gaz piyasalarını ilgilendirecek hâkim durum veya birleşme/devralma vakalarına yönelik olarak proaktif bir tutumla müşteri anketleri de dahil olmak üzere ön hazırlıkta bulunması gerekmektedir. Öyle ki, ilerleyen dönemde alınacak kararlar, her piyasa bakımından rekabetin gelişmesi ve önemli etkinlik artışlarının elde edilmesi potansiyeli kadar etkinlik doğurucu işlemlere izin verilmemesi ya da dev çoklu tedarikçiler yaratılması risklerini de taşımaktadır.

İlerleyen dönemde paket teklifler bağlamında asimetrik hukuki düzenlemeler nedeniyle karşılık verememe, aynı bölgede yerleşik elektrik ve doğal gaz şirketinin birleşmesi ya da doğal gaz toptan satışında önemli konumda bulunan oyuncuların doğal gaz santrallerini satın alması gibi hususlar doğal gaz ve elektrik piyasalarının yakınsaması ve bu piyasaların konsolide olması sürecinde, Avrupa'daki serbestleşme tecrübesinin verdiği perspektifle de, Rekabet Kurumu'nun ana gündem maddeleri olabilecektir. Yapılacak değerlendirmelerde potansiyel etkinlik kazanımları ve rekabet karşıtı riskler her zaman olduğu gibi titizlikle değerlendirilmelidir, çünkü yapılacak değerlendirmelerin sonuçları sadece ülkemizdeki elektrik ve doğal gaz piyasalarının gidişatına değil, bölgesel enerji dinamikleri üzerinde de etki doğuracak nitelikte olacaktır.

KAYNAKÇA

- BAUER, J. M., WEIJNEN, M. P. C., TURK, A. L. ve HERDER, P.M. (2003), Delineating The Scope of Convergence in Infrastructures: New Frontiers for Competition, International Series in Operations Research&Management Science, Vol. 65, Kluwer Academic Publishers, s. 210-231
- BODY of EUROPEAN REGULATORS for ELECTRONIC COMMUNICATION (2010), Report on Impact of Bundle Offers in Retail and Wholesale Market Definition
- ECONOMIC ADVISORY GROUP on COMPETITION POLICY (2005), An Economic Approach to Article 82.
- ENERJİ PİYASASI DÜZENLEME KURUMU (2016), Yıllık Doğal Gaz Piyasası Sektör Raporu
- ENERJİ PİYASASI DÜZENLEME KURUMU (2014), Yıllık Doğal Gaz Piyasası Sektör Raporu
- ENERJİ PİYASASI DÜZENLEME KURUMU (2010), Yıllık Doğal Gaz Piyasası Sektör Raporu
- EREK, H. (2015), GDF Suez Kararı Işığında Türkiye Enerji Piyasaları için Çıkarılabilecek Dersler, Enerji Hukuku Dergisi, 2015/1, Enerji Hukuku Enstitüsü, s. 195-203
- GERADIN, D. (2001), Regulatory Issues Raised By Network Convergence: The Case of Multi-Utilities, Journal of Network Industries, Kluwer Academic Publishers, s. 113-126
- GIULIETTI, M., PRICE, C.W., WATERSON, M. (2005). Consumer Choice and Competition Policy. The Economic Journal. 115 October
- GÜLER, A. E. (2009), Telekomünikasyon Sektöründe Çoklu Hizmet Sunumu: Fiyat Düzenlemesi Yaklaşımları ve Türkiye için Öneriler, Bilgi Teknolojileri ve İletişim Kurumu Uzmanlık Tezi
- KÜNNEKE, R. W. (2001), Economies of Convergence: Towards A Redefinition of The Energy Business?, Journal of Network Industries, Kluwer Academic Publishers, s. 7-24
- REKABET KURUMU (2015), Elektrik Perakende Satış Ve Elektrik Toptan Satış Sektör İncelemesi Raporu
- REKABET KURUMU (2012), Doğal Gaz Piyasası Sektör Raporu
- SELTING A, 2000, Value Added Services in Competitive Electric Industry, Pricing in Competitive Electricity Markets, Chapter 25, 403-404
- The CONSUMER ENERGY COUNCIL of AMERICA CONVERGENCE FORUM (2000), The Convergence Phenomenon: A Consumer Perspective

Rekabet Kurulu Kararları

- 01.06.2016 tarih ve 16-19/308-137 sayılı Kurul kararı
22.10.2014 tarih ve 14-42/762-338 sayılı Kurul kararı
03.03.2011 tarih ve 11-12/240-77 sayılı Kurul kararı
16.12.2010 tarih ve 10-78/1645-609 sayılı Kurul kararı
08.04.2010 tarih ve 10-29/440-166 sayılı Kurul kararı
08.04.2010 tarih ve 10-29/439-165 sayılı Kurul kararı
08.04.2010 tarih ve 10-29/438-164 sayılı Kurul kararı
08.04.2010 tarih ve 10-29/437-163 sayılı Kurul kararı
11.03.2010 tarih ve 10-22/298-108 sayılı Kurul kararı
11.03.2010 tarih ve 10-22/297-107 sayılı Kurul kararı

Komasyon ve Avrupa Birliği Üyesi Ülkelerin Ulusal Rekabet Otoritesi Kararları

- Case No COMP/M. 3868. -14.03.2006 Dong/Elsam/Enerji E2
Kararı
Case No COMP/M.3440 - 09.12.2004 ENI / EDP / GDP Kararı

Fransız Rekabet Otoritesi Kararı

- 09.09.2014 Tarihli ve 14-MC-02 Sayılı GDF Suez Kararı

Diğer Kaynaklar

- <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=CELEX%3A32014H0710> (Erişim Tarihi: 01.06.2018)
https://www.ofgem.gov.uk/system/files/docs/2016/08/retail_energy_markets_in_2016.pdf (Erişim Tarihi: 01.06.2018)
https://ec.europa.eu/energy/sites/ener/files/documents/2014_countryreports_france..pdf (Erişim Tarihi: 01.06.2018)

https://ec.europa.eu/energy/sites/ener/files/documents/2014_countryreports_germany.pdf (Erişim Tarihi: 01.06.2018)

https://ec.europa.eu/energy/sites/ener/files/documents/2014_countryreports_spain.pdf (Erişim Tarihi: 01.06.2018)

https://ec.europa.eu/energy/sites/ener/files/documents/2014_countryreports_italy.pdf (Erişim Tarihi: 01.06.2018)